

Mokslo Lietuva

PIRMOSIOS LIETUVIŠKOS KNYGOS

VALDOVŲ RŪMAI – VALSTYBINGUMO SIMBOLIS

■ 4–5 p.

■ 12–13, 16 p.

ELEKTRONINIŲ MOKSLO
DUOMENŲ BAZIŲ ATVĒRIMAS
LIETUVAI

■ 14–15 p.

2–3 p. Mokslinės publikacijos

■ 6, 15 p. Vilniaus Adomo Mickevičiaus bibliotekai – 60 metų

Nr. 21(443)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Mokslo reikalais šalyje labiau besidomintieji prisimena 2009 m. gruodžio 19 d. Lietuvos mokslo akademijos rūmuose vykusią įdomią diskusiją mokslo studijų klausimais, faktiškai apie šalyje vykdomą mokslo ir studijų sistemos reformą ir jos padarinius. Tai buvo Lietuvos mokslininkų sąjungos veiklos 20-mečiui skirta konferencija, parodžiusi, kad aptariamose

Habil. dr. prof. Rimas Norvaiša

srityse aštrių problemų tik daugėja. Baigiantis 2010-iesiems buvo nutarta pradėti diskusiją pratęsti, pajudinant naują susikaupusių problemų sluoksnį. Gruodžio 11-ąją Lietuvos mokslų akademijos didžiojoje konferencijoje salėje vyks Lietuvos mokslininkų sąjungos organizuojama

Mokslinės publikacijos: vertinimas, sklaida, cituojamumas

konferencija „Mokslinių publikacijų vertinimas, mokslinės informacijos sklaida ir žurnalų cituojamumo indeksas: istorija, tendencijos ir perspektyvos“.

Konferencijoje akademinės bendrijos nariai, mokslinės komunikacijos specialistai, mokslo politiką šalyje formuojančių ir vykdančių institucijų atstovai kviečiami aptarti šias aktualijas:

- 1) Kokia yra šiuolaikinė mokslo darbų publikavimo sistema ir kokie jos tikslai?
- 2) Ar pakankamas mokslo publikacijų prieinamumas?
- 3) Ar turime priemonių mokslo darbų publikacijų nuosavybės teisėms suvaldyti ar paveikti?
- 4) Kas lemia mokslo darbų kokybę ir kaip juos vertinti?
- 5) Ar pakankamai gerai veikia dabartinė mokslo darbų recenzavimo sistema?
- 6) Ar galima mokslo politikos svertais paveikti mokslo darbų kokybę?

Nevienareikšmiai klausimai, į kuriuos tikriausiai neįmanoma rasti vieno atsakymo. Iš konferencijos dalyvių tikimasi išgirsti minčių, kurios ne tik padėtų nustatyti mokslo ir studijų sistemos

■ Nukelta | 2 p.

FIAT LUX sakome Vilniaus pedagoginiam universitetui

VPU rektorius prof. Algirdas Gaižutis jaukumoje, kurią kuria pedagogų Alma mater choras „Ave vita“

Šie pirmieji Šventojo Rašto žodžiai – Tebūnie šviesa! – kaip niekad tinka Vilniaus pedagoginio universiteto jubiliejaus progai. 2010 metai VPU – ypatingi. Savo 75-metį svarbiausioji šalies pedagogų rengimo Alma mater pasitiko pakiliai, kaip ir dera, nors jaunatviškos dvasios ir polėkio čia niekada nestinga. Savo dalyką gali išmanyti puikiausiai, bet be polėkio, nusiteikimo, ypatingos dvasinės dermės puikaus pedagogo nebus. Nebent geras, bet šiuo atveju kalbame apie mokinių pagarbą ir meilę pelnantį mokytoją. Vargu ar įmanoma sukurti tokias studijų programas, kurių laikantis būtų masiškai rengiami tokie išskirtiniai pedagogai, nebent būtų išrastas talentų klonavimo būdas. Tikriausiai išrastas nebus, nes pagal pačią talento apibrėžtį jis negali būti tiražuojamas. Tai fenomenas, ypatinga išskirtinybė. Dermės tarp būtinų išmokstamų žinių kiekio ir asmens kūrybinio mąstymo ugdymo ieškojo ir kitus ieškoti pratinom mūsų žymioji pedagogė, viena iš Atgimimo

sąjūdžio ir švietimo politikos iniciatorių habil. dr. Meilė Lukšienė. Simboliška ir labai teisinga, kad būtent nuo šios asmenybės ir prasidėjo svarbiausi Vilniaus pedagoginio universiteto 75-mečio jubiliejaus renginiai.

Svarbūs renginiai vyko ir anksčiau: gegužės 8 d. vyko universiteto amžininko akademinio choro Ave vita 75 metų sukakčiai paminėti surengtas jubiliejinis koncertas, o lapkričio 10 d. šventiškai paminėta Pasaulinė mokslo diena ir pristatyta nauja prof. Liubomiro Kulvieco (1928 01 16–1995 01 07) knyga „Fragments on History of Physics and Mathematics“. Vyko jubiliejui skirtos VPU sportininkų varžybos, dėstytojų mokslo darbų ir dailės dėstytojų kūrybinių darbų parodos. Vis dėlto svarbiausi ir reikšmingiausi jubiliejaus renginiai vyko lapkričio 18 ir 19 dienomis, tarytum siekiant praskaidrinti vėlyvo rudens dangaus niūrastį. Atrodo, kad šį kartą Pedagoginį universitetą palaikė ir gamtos jėgos, padovanojusios neįprastai šiltas šiam metų laikui dienas.

Kad reforma taptų žmogaus asmenybės virsmu

Vis dėlto, svarbiausi renginiai prasidėjo nuo Nacionalinės mokslinės konferencijos „Laiko iššūkiai Lietuvos švietimui“, o jos įvadiniu akcentu tapo Meilės Lukšienės auditorijos atidarymas. Skulptoriaus Leono Žuklio sukurtuoju Meilės Lukšienės bareljefu pažymėtoji 302-oji auditorija pasirinkta neatsitiktinai: joje prieš du dešimtmečius M. Lukšienė pristatė Lietuvos švietimo pertvarkos koncepciją, skaitė paskaitą. Tokiu būdu Lietuvos pedagogikos ir edukologijos minčiai svarbi asmenybė įprasminama jau du dešimtmečius vykstančioje švietimo pertvarkos erdvėje.

Tokie žymenys yra labai reikalingi, bet, dar svarbiau, kaip M. Lukšienės idėjos įgyvendintos ir įgyvendinamos. Juk ši ištis nepaprasta moteris buvo tapusi švietimo reformos simboliu, visos

■ Nukelta | 8 p.

Mokslinės publikacijos: vertinimas, sklaida, cituojamumas

■ Atkelta iš 1 p.

vieno ar kito „pasiligojimo“ diagnozė, bet ir konkrečių pasiūlymų, kaip šią sistemą tobulinti, pritaikant naudingą kitų šalių ir savo patirtį.

Prieš konferenciją „Mokslo Lietuvos“ atstovas šiuos ir kitus klausimus aptarė su Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininku habil. dr. Rimu NORVAIŠA, Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos instituto Atsitiktinių procesų skyriaus vyriausiuoju mokslo darbuotoju.

Mokslininkas leidyklų vergovėje

Mokslo Lietuva. Kokių tikslų siekėte sudarinėdami būsimos konferencijos programą ir pasirinkdami pranešėjus?

R. Norvaiša. Norėjome, kad šio mokslininkų susibūrimo metu pranešėjai ne šiaip supažindintų klausytojus su savo asmenine nuomone aptariamais klausimais, bet ir pateiktų žinių apie situaciją kitose šalyse. Aptardami mokslinių publikacijų vertinimą ir sklaidą pasaulyje norėtume, kad būtų apibūdinta šios problematikos istorija, dabartinės tendencijos ir perspektyvos. Todėl suformulavau klausimus, į kuriuos ir norėtume gauti atsakymus. Būsimuosius kalbėtojus rinkome pagal tai, kiek jie sutiko atsakyti į minimus klausimus, tikriausiai iškels ir naujų. Būtina išsiaiškinti, o tada jau galima diskutuoti ir gilintis į šių dalykų esmę. Tik taip galima esamą sistemą tobulinti. Dabar daug ką suvokiame skirtingai, nelabai norėdami įsiklausyti į oponuojančią poziciją ar nuomonę, tad diskusijos ne visada būna vaisingos. Sieksime, kad šiais klausimais pasisakytų ne tik pranešėjai, bet ir visi norintys diskutuoti.

ML. Į suformuluotus klausimus vienareikšmių atsakymų bus sunku tikėtis.

R. Norvaiša. Išties gali atrodyti, kad tai labai skirtingi klausimai. Jau girdėjau atsiliepimą, kad diskusijos gali gerokai išsiplėsti, vargu ar vie-

noje konferencijoje įmanoma tikėtis vienareikšmiškų atsakymų. Tačiau, geriau įsigilinę pamatytume, kad visi tie klausimai tarpusavyje susiję.

Štai kad ir mokslinių žurnalų citavimo rodiklio (*Impact Factor*) problema. Žurnalai taip pat vertinami pagal jo spausdinamų straipsnių citavimo rodiklio santykį su vidutiniu tos krypties ar šakos žurnalų straipsnių citavimo rodikliu (*Aggregated Impact Factor*). Kai kas linkęs tais citavimo rodikliais pasikliauti kaip objektyviu straipsnio vertinimo kriterijumi, kiti kritikuoja. Tie citavimo rodikliai yra naudingi mokslo žurnalų leidykloms. Aukštesnis žurnalo citavimo rodiklis reiškia didesnę jo paklausą. Savo ruožtu, komercinėms leidykloms tai yra didesnio pelno šaltinis.

ML. Kaip jums atrodo, kas labiausiai rūpi leidykloms – spausdinamo straipsnio mokslinė vertė ar nauda, kurios galima tikėtis iš tų publikacijų? Tik nesakykite, kad tai tarpusavyje visiškai nesusiję dalykai.

R. Norvaiša. Leidyklos neabejotinai gauna didžiulį pelną, o išaukštinant citavimo rodiklius pradedamos diktuoti mokslo „mados“, o leidėjai tampa mokslinės produkcijos monopolininkais. Iš akademių žurnalų leidybos pasaulyje gaunami milžiniški pinigai, toje srityje nebegalioja jokie rinkos dėsniai: kiek leidėjas kainą pakelia, tiek jiems mokama – kainos elastingumo nelieka, nutrūksta pasiūlos ir paklausos grandinė. Mat bibliotekoms visvien reikia tuos leidžiamus žurnalus turėti, kiek bekainuotų, nes jas spaudžia mokslininkai. Bibliotekos atsiduria tarp kūjo ir priekalo. Tada bibliotekos daro spaudimą valstybei, kad mokslininkams tie žurnalai žūt būt reikalingi. Leidėjams tokia padėtis pati gėdžiamiausia, jie to ir siekia.

Tamsioji mokslinės leidybos pusė

ML. Vienas iš Vakarų pasaulio iškrypimų, kai verslu virtusi mokslo žurnalų leidyba nežino, kas tai yra soties jaus-

Lietuvos mokslininkų sąjunga
maloniai kviečia į konferenciją

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ VERTINIMAS, MOKSLINĖS INFORMACIJOS SKLAIDA IR ŽURNALŲ CITUOJAMUMO INDEKSAS: ISTORIJA, TENDENCIJOS IR PERSPEKTYVOS

Kviečiame akademinės bendruomenės narius, mokslinės komunikacijos specialistus ir mokslo politiką formuojančių ir vykdančių institucijų atstovus konferencijoje svarstyti šiuos klausimus:

- Kokia yra šiuolaikinė mokslo darbų publikavimo sistema ir jos tikslai?
- Ar pakankamas mokslo publikacijų prieinamumas?
- Ar turime priemonių mokslo darbų publikacijų nuosavybės teisėms suvaldyti ar paveikti?
- Kas lemia ir kaip vertinti mokslo darbų kokybę?
- Ar pakankamai gerai veikia dabartinė mokslo darbų recenzavimo sistema?
- Ar gali mokslo politikos svertai paveikti mokslo darbų kokybę?

NUMATOMI PRANEŠĖJAI: E. Dagienė, prof. V. Daujotis, J. Kuprienė, prof. R. Norvaiša, dr. Ž. Petrauskienė, prof. A. Račkauskas, doc. M. Radavičius, doc. P. V. Subačius, doc. N. Šepetys, prof. G. Tamulaitis

KONFERENCIJOS LAIKAS: 2010 m. gruodžio 11 d., šeštadienis, 10 val.

KONFERENCIJOS VIETA: LMA, Didžioji konferencijų salė, Gedimino pr. 3, Vilnius

Galutinė konferencijos dienotvarkė bus skelbiama LMS interneto svetainės <http://lms.lt> puslapyje „Skelbimai“ po gruodžio 1 d.

Konferencijos organizatoriai: prof. R. Norvaiša ir J. Kuprienė
El. paštas: lms@ktl.mii.lt

mas. Panašiai yra medicinoje, teisėje, kai pacientas ar klientas tampa visiškai priklausomas nuo šios srities paslaugų „teikėjų“.

R. Norvaiša. Mokslininkas taip pat tampa priklausomas – nuo leidybos verslo. Todėl svarbu išsiaiškinti, kokios galimos alternatyvos, kas mokslinėje publikacijoje svarbiausia? Taip, recenzavimo sistema, tačiau tuojau kyla klausimas: ar aukštą citavimo rodiklį turintis žurnalas tikrai gali pasigirti išties aukštos kokybės recenzavimu?

ML. O ar kas nors tikrina tų prestižinių leidyklų kad ir recenzavimo reikalus? Ar kas nors gali kištis į privataus verslo vidaus reikalus, kad ir tų išgarsintų leidyklų „virtuvę“? Tikriausiai nėra poveikio mechanizmo, kaip būtų galima kad ir tais recenzentais, jų taikomais kriterijais pasidomėti. Nebent Jūs žinote?

R. Norvaiša. Aš nežinau ir abejoju, kad kas žinotų. Niekam tos leidyklos neatsiskaito, o mes tikime mitu, kad viskas tvarkoje, esą taip ir turi būti. Žinoma, jeigu nepatinka, tuose žurnaluose galima nepublikuoti savo straipsnio, bet publikuodamas gali tikėtis aukštesnio citavimo rodiklio.

Ir dar viena priklausomybės forma: norėdamas tuose leidiniuose publikuoti straipsnius, mokslininkas atiduoda joms nuosavybės teisę į savo mokslinės veiklos produktą. Mat leidinys ir jo publikacijos apsaugoti autorystės teisėmis.

ML. Išėitų, kad publikuodamas straipsnį leidinyje, pažymėtame ženkleliu ©, jo autorius jau praranda teisę į savo kūrinį? Norėdamas savo straipsnį įdėti kad ir į savo knygą, turės gauti leidinio redakcijos sutikimą? O leidykla gali tais išspausdintais straipsniais disponuoti, dėti į savo tinklapius ir pan.?

R. Norvaiša. Tie niuansai pasaulyje nuolat kinta ir būtų gerai, jeigu konferencijoje mums pavyktų autoriaus teises pasiaiškinti. Gal būtų galima reikalauti, kad mes ne visas savo publikacijos teises atiduotume leidyklai, bet tik dalį? Jeigu norime Lietuvoje tobulinti mokslo darbų vertinimo padėtį, tai turėtume imtis kompleksiško įvairių klausimų sprendimo, bet prieš tai tuos klausimus reiktų išsiaiškinti mums patiems mokslininkų bendrijoje. Ligi šiol Lietuvoje šie klausimai nelabai ir

iškildavo, nes nėra tokių mokslo leidinių leidėjų, kurie iš to darytų verslą. Kas kita tokios pasaulyje garsios leidyklos kaip „Springer Science“, „Elsevier Science“ ir kai kurios kitos garsios mokslinės produkcijos leidyklos.

ML. Pažvelkime į šią problemą iš kitos pusės. Gal kaip tik mūsų mokslininkams iš to būtų tik nauda, jeigu jų publikacijos būtų dedamos į geriausių žurnalų tinklapius ir taip tie darbai būtų viešinami, plačiau žinomi?

R. Norvaiša. Tiesiogiai mūsų mokslininkų darbų rezultatų leidyklos gal ir nepanaudoja, bet akivaizdu, kad iš savo žurnaluose išspausdintų mokslinių straipsnių leidyklos gauna didžiulės naudos. Tie žurnalai labai brangūs, kainuoja šimtus dolerių, tad leidyklos klesti. Dėl nuolatinio žurnalų prenumeratos kainos didinimo bibliotekos nebeišgali tęsti prenumeratos, žurnalai tampa mažiau prieinami. Tarp kitko, „Lietuvos matematikos rinkinys“ praeitame dešimtmetyje buvo perduotas vienai komercinei leidyklai; dabar jis priklauso „Springer“ leidyklai. Abejoju, ar nuo to jo žinomumas pasaulyje padidėjo. Manau, priešingai. Pavyzdžiui, Masačusetso technologijos institute (JAV) atsisakyta šio žurnalo prenumeratos po to, kai jo kaina padidėjo ketėtą kartą. Šiais metais „Lietuvos matematikos rinkinio“ prenumerata metams kainuoja 2913,00 EUR. Tuo tarpu prestižiškiausio pasaulyje matematikos žurnalo „Acta Mathematica“ tokia pati prenumerata kainuoja 330,00 EUR. Kokia logika galėtų paaiškinti tokius kainų skirtumus? Be to, autoriai už savo straipsnius negauna nieko. Autoriai faktiškai yra beteisiai ir savo intelektualinės veiklos produktą yra priversti atiduoti veltui. Tai įprasta tvarka, su kuria visi susitakę, tarsi kitaip ir negali būti.

ML. Tamsioji mokslinės leidybos pusė.

R. Norvaiša. Kol savo teisių autorius, šiuo atveju mokslininkas, nėra atidavęs leidyklai, visos teisės į jo mokslinio darbo rezultatą priklauso institucijai, kurioje mokslininkas dirba. Esu tikras, kad dauguma mokslininkų savo teisių net gerai nežino, todėl reikia šiuos klausimus formuluoti, kelti į viešumą ir mėginti gauti atsakymą. To mes ir imamės. Mokslininkams reikia pradėti domėtis savo teisėmis, nes kol kas, tikriausiai, labai mažai kas tomis teisėmis domėjosi. O leidyklos tuo naudojasi.

O recenzentai – kas?

R. Norvaiša. Taip pat bandysime aiškintis, kokia yra šiuolaikinė mokslo darbų publikavimo sistema ir kokie jos tikslai. Tai sistema maždaug 350 metų, o prasidėjo nuo Londono karališkosios mokslo draugijos („The Royal Society of London“). Mokslininkų pasaulyje buvo nedaug, o tokios profesijos kaip mokslininkas išvis nebuvo. Pribrendus metui įtvirtinti teisę į išradimą, atrastos formulės prioritetą ar panašiai, susimąstyta, kaip apginti savo mokslinės veiklos teises. Iš pradžių tas prioritetas būdavo fiksuojamas privačiuose laiškuose – mokslininkas kolegai pranešdavo apie savo pasiektą rezultatą. To visai pakakdavo, kai vienoje ar kitoje mokslinės veiklos srityje dirbo

Lietuvos mokslininkų sąjungos Tarybos nariai šį kartą geros nuotaikos

vos vienas kitas tyrinėtojas. Tai štai 1665 metais Londono karališkosios mokslo draugijos sekretorius Henry Oldenburg įkūrė mokslinį žurnalą „Philosophical Transactions“ tam, kad publikacijos autoriui būtų galima užsitikrinti prioritetą tam tikruose tyrinėjimuose. Žinoma, tie žurnalai atliko ir kitas funkcijas, bet viena iš jų – pasiekus tam tikrų rezultatų, užtikrinti autorystės teisę.

Mūsų laikais, įvykus mokslinių žurnalų „sprogimui“, jų pirminės funkcijos sėkmingai pamirštos, nors išliko viena svarbi funkcija – mokslininkams svarbu spausdinti savo veiklos rezultatus ir taip pasauliui duoti išsamiausių informaciją apie savo darbus, pasiekus laimėjimus. Straipsnių recenzavimas atsirado daug vėliau, toli gražu ne kartu su pirmaisiais moksliniais žurnalais. Iš pradžių patys redaktoriai jautė atsakomybę už savo leidiniuose spausdinamą medžiagą, tad gilinosi į aprašomus tyrinėjimus, tikrino pateikiamus faktus. Tik 20 a. viduryje ta atsakomybė buvo perkelta kitiems mokslininkams – recenzentams.

Nuo to meto praėjo daug laiko ir šiandien recenzentų anonimiškumas jau sunkiau pateisinamas. Jau vien dėl didžiulės spausdinamų darbų apimtys nėra jokių galimybių kruopščiai ir su išmanymu visus tuos straipsnius recenzuoti. Tai daug laiko ir jėgų atimantis darbas, už kurį mokslininkas juk nieko negauna. Mokslininkams atlyginimas mokamas ne už recenzijas, bet už tai, ką patys padaro ar parašo.

ML. Neretai reikia mokslininko vardo, o ne kruopštaus jo, kaip recenzento, darbo?

R. Norvaiša. Be vardo niekam ir nebus siūloma recenzuoti. Dažnai tai būna konkretaus žurnalo redaktoriaus reikalas – pasitelkti recenzentus. Visiškos sutemos, apie kurias juk nieko nežinome, nes niekas tų redaktorių netikrina, niekam jie neatsiskaito.

Manau, kad kolegoms iškels ir naujų problemų, kuriomis laikas pradėti domėtis giliau. Kai išryškės požiūriai, alternatyvos, bus galima ir giliau pagnrinėti. Situacijos nepakeisime, kol patys nepradėsime domėtis ir gilintis.

Mokslo publikacijų prieinamumas

ML. Ką manote apie mokslo publikacijų prieinamumą patiems mokslininkams?

R. Norvaiša. Manau, kad tai didelė problema. Tas prieinamumas ne tik kad nepakankamas, bet labai blogas. Naudodamasis „Google“ paieška internete galiu gauti labai mažai man reikalingos informacijos, bent jau iš tos tyrinėjimų srities, kurioje dirbu. Tos galimybės gerokai prasiplečia, jei esi pasiruošęs už informaciją mokėti.

ML. Osakoma, kad „Google“ galima rasti visą reikalingą informaciją ir dar daugiau. Be to, mūsų didžiosios bibliotekos perka duomenų bazes iš užsienio, tad gal tas informacijos prieinamumas gerėja?

R. Norvaiša. Kažkaip man sunku prisiversti eiti į Lietuvos nacionalinę M. Mažvydo ar Vilniaus universiteto biblioteką, sėsti prie jų kompiuterio ir ieškoti reikalingos informacijos. Man tai per didelės laiko sąnaudos, o teisės naudotis bibliotekų turimomis duomenų bazėmis savo kompiuteryje man niekas neperduoda. Galbūt dabar padėtis pagerės, kai Matematikos ir informatikos institutas tapo VU dalimi ir galės naudotis universiteto duomenų bazėmis.

ML. Tai kam turi tarnauti tos duomenų bazės, už kurias mokamos didelės sumos – mokslininkui ar bibliotekai?

R. Norvaiša. Manau, nesvarbu, nes bibliotekos pasiruošusios padėti mokslininkams. Tačiau problema yra kitur. Tos duomenų bazės kol kas perkamos ne už Lietuvos, bet Europos Sąjungos fondų lėšas, tai tie pinigai mažiau tausojami ir neįtamos žurnalų prenumeratos atsisakymo pasekmės.

ML. ES skiria lėšas, kad jos sugrįžtų atgal – ten, iš kur skiriama?

R. Norvaiša. Tai štai tokie žaidimai ir vyksta. Todėl kol kas duomenų bazių prenumeratos kaita mums lyg ir nėra itin aktuali, nes perkamos tarsi ne už mūsų pinigus. Didžiojoje Britanijoje, JAV ir kitose šalyse jau keliamas triukšmas dėl pernelyg didelės duomenų bazių ir žurnalų prenumeratos kainos, nes per 30 metų ta kaina augo gerokai daugiau už infliacijos augimo dydį. Kiek žinau, kasmet žurnalų prenumeratos kaina didėja apie 7 proc.

Kai Vilniaus universiteto bibliotekos darbuotojos paklausiau, kiek laiko dar turėsime pinigų prenumeratai iš ES, tai išgirdau atsakymą: iki 2012-ųjų metų. Kas po to? Kol kas nežinoma ir stengiamasi apie tai negalvoti, nes pradėtų plaukai šiauštis. Dabar prenumeruojamų žurnalų kiekis mažėja, o duomenų bazių – didėja. Taigi, duomenų bazės atstoja mokslinius žurna-

Fizikas habil. Dr. Bronius Kaulakys nemažai iečių sulaužė kovodamas su pernelyg įsisiutėjusiais mokslo reformatoriais

jokių honorarų negauna. Visas pelnas suplaukia leidykloms, kurios to darbo rezultatais pasinaudoja.

ML. Ar yra priemonių tokią kažkam naudingą tvarką pakeisti ar bent ją paveikti? Gal niekas ir nebando keisti?

R. Norvaiša. Kol kas tokių galimybių nematau.

ML. Kaip formuojasi mokslininko pažiūros, nuostatos, pažiūris į savo darbą?

R. Norvaiša. Sudėtingas klausimas. Tai priklauso nuo aplinkos, kolegų ir daugybės kitų veiksnių. Jauną žmogų lengviau paveikti ir tai man kelia nerimą, nes jauno mokslininko formavimas labai priklauso nuo tų, kurie užsako mu-

Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos apsaugos katedros vedėją, profesorių Praną Baltrėną su jubiliejumi sveikina Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas Rimas Norvaiša ir Lietuvos mokslininkų sąjungos vadybininkė Ingrida Pivoriūnienė

Mokslininko darbo kokybė

ML. Dabar daug šnekama apie mūsų mokslininkų „nepakankamą“ darbo kokybę, esą todėl reikalinga reforma. Tad natūraliai kyla klausimas: kas lemia mokslinio darbo kokybę?

R. Norvaiša. Manau, kad lemia tik paties mokslininko požiūris į savo darbą. Taip pat gali būti vertinamas kiekvienos kitos profesijos atstovo darbas.

ML. O užsakovas ar neturi žodžio, kai vertinamas darbas, taip pat ir mokslinis?

R. Norvaiša. Užsakovas gali keisti vertinimo kriterijus, taisykles, reikalavimus, bet jis negali tiesiogiai paveikti mano paties nuostatų ar darbo rezultato. Jeigu turiu savo supratimą, nuostatas, jeigu išauklėtas taip, o ne kitaip, tai dėl kito asmens užgaidų, net ir labai to norėdamas, nepasikeisiu.

ziką. Blogi mokslo politikos padariniai, vertinimo metodai kaip tik labiausiai gali pakenkti jauniems mokslininkams. Kodėl? Todėl, kad jie bandys prisitaikyti prie nuolat keičiamų reikalavimų ir gali prarasti orientacijas. Labai daug priklauso nuo to, kaip asmenybė formavosi, jos vidinė evoliucija.

ML. Iš mokslo istorijos žinome, kad didelę reikšmę į mokslą ateinantiems asmenims turėdavo autoritetai. Ką manote apie autoriteto svarbą? Ar egzistuojant mokslinei konkurencijai nėra prarandama mokslo autoriteto svarba?

R. Norvaiša. Nematau kito būdo iš kartos į kartą perduoti mokslininko veiklos svarbiausių nuostatų – tik per autoritetą, žymių mokslininkų bendravimą su savo bendradarbiais ir mokiniais. Keičiasi to bendravimo formos ir būdai, gal profesoriai nebekviečia studentų į savo namus, kaip senuose universitetuose, bet skirtingų kartų mokslininkų bendravimo svarba nekelia abejonių.

Naujos sąvokos keičia smegenis

ML. Skaitant apie senuosius, taip pat XIX a. ar XX a. pirmos pusės universitetus, niekur iš profesorių ar studentų lūpų neišskrisdavo tokios sąvokos kaip „laisvoji rinka“, „mokslininkų konkurencija“, „projektinis finansavimas“ ir kitos sąvokos, be kurių jau sunku įsivaizduoti mūsų mokslininkų ir studentų gyvenimą. Buvo tas pats kapitalizmas, laisvos rinkos diktatas gyvenime, bet akademinėje veikloje naudota visai kita terminija. Neteko girdėti, kad iš Austrijos, Vokietijos ar Prancūzijos sugrįžę jauni lietuvių mokslininkai, ten apsigynę disertacijas, prieškarį Lietuvoje būtų pradėję aukštinti laisvąją rinką ar konkurenciją. Buvo akademinė dvasia, o šiandien ji taip pat pasidavusi rinkos diktatui ir turgaus žargonui.

R. Norvaiša. Sąvoka „laisvoji rinka“ – ne mūsų išradimas, bet svarbu, kokiame kontekste naudojama. Ekonomikoje, versle natūraliai skambantis terminas naudotinas. Visa blogybė, kad ta sąvoka permetama į sritis, kur jai nepriklausytų būti. Kai kalbama apie rinką, tai mintyje turima konkurencija, pasiūla ir paklausa, o darbą vertina tie, kurie jį užsako. Klaidinga manyti, kad ekonomikai ir verslui būdingi santykiai vienodai tinka ir akademiniam gyvenime. Rinkos ekonomikai būtinas elementas yra prekė, o akademinėje veikloje, mokslo sistemoje prekės nėra, bent jau tokia pavidalu, kaip gamyboje. Akademinėje veikloje pagamintoji „prekė“ turi kitą prasmę – tai viešoji gėrybė. Mokslininko kūrybos vaisiai turi priklausyti visiems – tai nėra vien tam tikrų asmenų nusavinta nuosavybė.

ML. Bet ką tik kalbėjome, kad tą viešąją gėrį labai mikliai uzurpuoja kad ir leidyklos, nė nemanydamos su mokslo žmonėmis dalytis gaunamu pelnu. Įkliūname į prieštaravimų kilpas. Mokslininkui lieka byloti apie viešąją gėrybę, bet dėl to niekas nesikeičia, o jis pats apsakamas aplink pirštą.

R. Norvaiša. Prabilome apie Laisvosios rinkos instituto siekius švietimo sistemoje ir mokslinėje veikloje įdiegti laisvosios rinkos principus, ko negali būti. Mūsų veikloje nėra privačios nuosavybės pasiūlos ir paklausos santykio. Todėl švietimo ir mokslo organizavimo veiklą būtina perduoti į pačių švietimo darbuotojų ir mokslininkų bendruomenės rankas. Tos sistemos organizavimo veikloje būtina turi dalyvauti mokslininkai. Būtų didžiausia nesąmonė šias sritis perduoti į laisvosios rinkos ideologų rankas.

ML. Dabar tiek mokslo draugijos, tiek Lietuvos mokslininkų sąjunga beveik neturi įtakos mokslo organizavimo reikalams šalyje. Mokslo kūrimo strategiją kuria ir įgyvendina kitos institucijos ir kitos jėgos.

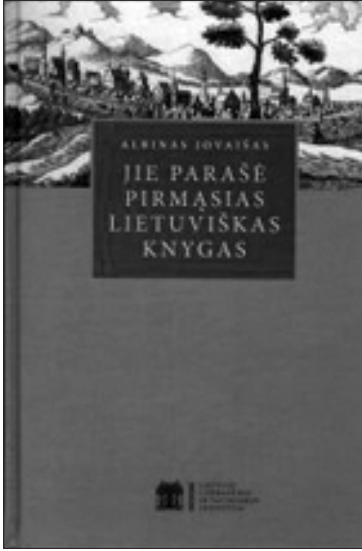
R. Norvaiša. Nenorėčiau vienpusiškai kaltinti kurią nors ministeriją ar kitas aukštas institucijas, kad jos iš mokslininkų bendrijos uzurpavo teises ir galias veikti šalyje vykstančius procesus. Man sunku pasakyti, kuriame veiklos etape, bet pati mokslininkų bendrija prarado iniciatyvą ir galias veikti šalyje vykstančius procesus. Jeigu mokslininkų bendrijos prarado iniciatyvą, silpnos, tai kas be jų pačių kaltas? Į save dėmesį atkreipti gali tik jos pačios. Jeigu neįstengiami pakelti balso prieš Laisvosios rinkos instituto idėjų dominavimą ir diktatą, tai mes patys ir kalti. Vadinas, to ir nusipelnome. Bet kad yra ne visai taip, bandysime įrodyti ir gruodžio 11 d. vyksiančioje konferencijoje. Kviečiame dalyvauti ir diskutuoti visus, kuriems rūpi mokslo reikalai ir likimas Lietuvoje.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

KNYGŲ ISTORIJS IŠTAKOS

Pirmosios lietuviškos knygos ir jų autoriai

Algirdas ŽEMAITAITIS

2009 metais pasirodė žymaus lietuvių literatūros istoriko ir pedagogo Albino Jovaišo (1931 VI 10 Šiauliuose–†2006 XI 22 Vilniuje) apybraiža **Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas*, kurioje glaudžiai, patraukliai bei išsamiai atskleidžiamas lietuviškos raštijos kelias nuo pirmųjų liudijimų apie lietuvių kalbos vartojimą viešojoje erdvėje XIII–XV a. ir vėliau iki didžiųjų XVI a. lietuvių raštijos kūrėjų: Mažvydo, Bretkūno ir Daukšos. Tai antrasis pataisytas bei gerokai papildytas mažo formato knygelės tokiu pačiu pavadinimu leidimas (pirmasis, 72 p., išėjo 1989 m.). Atsižvelgdamas į reikšmingus pastarojo dvidešimtmečio lituanistų darbus, autorius išplėtė ankstesnį diskursą tiek pasakojimais apie pirmąsias lietuviškas knygas parengusių žymiųjų autorių gyvenimą ir kūrybą, tiek žiniomis apie visuomeninę-kultūrinę terpę, kurioje tos knygos pasirodė. Kaip ir kiti Jovaišo darbai, ši apybraiža pasižymi faktografiniu patikimumu, aiškiu bei glaustu dėstymu ir originalia stilistine raiška. Lietuvių raštijos pradžia čia siejama su valstybės atsiradimu XIII a. viduryje, o literatūros turinys papildytas įvairiomis kalbomis Lietuvoje sukurtais ir kaimynėse šalyse apie Lietuvą parašytais raštijos paminklais (metraščiais, kronikomis ir kt.). Leidinys gausiai iliustruotas.

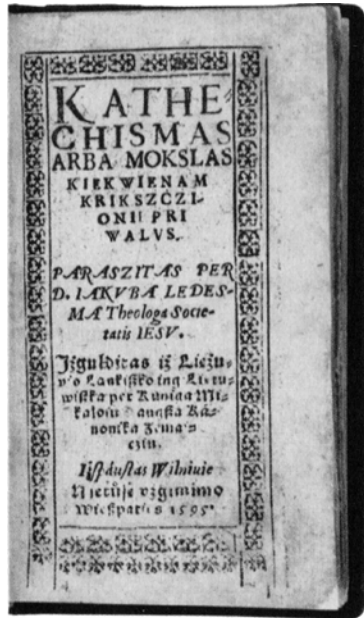
Gaila, kad ši Lietuvos istorijai, kultūrai ir raštijai nepaprastai svarbi knyga iki šiol recenzentų liko kaip ir nepastebėta.

Trumpame įvadiname straipsnyje prof. habil. dr. Juozas Girdzijauskas pažymi, kad *žymiausias senosios lietuvių literatūros specialistas po Antrojo pasaulinio karo buvo profesorius Jurgis Lebedys (1913–1970). Jo intensyvią mokslinę ir pedagoginę veiklą nutraukė*

* Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas / Albinas Jovaiša; [sudarė ir parengė Sigitas Narbutas]. – 2-asis pat. ir papild. leid. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009 (Vilnius: Sapnų sala). – 248 p.: iliustr., faks.; 22 cm. – Lietuvos tūkstantmečio programos leidinys. – Bibliogr.: p. 227–231, ir sk. gale. – Asmenvardžių ir geogr. r-klės: p. 232–240. – Tiražas [1500] egz. – ISBN 978-609-425-006-4 (jr.)

staigi netikėta mirtis. Tęsti Lebedžio darbus ryžosi vienas jo mokinių – profesorius Albinas Jovaiša (1931–2006). Jis perėmė Lebedžio mokslinio darbo metodiką ir pagrindinius principus. Mokslinis sąžiningumas, platus kultūrinis akiratis, mąstymo sistemiškumas, kalbos precizija – tai bruožai, būdingi abiejų mokslininkų darbams, taip pat ir Jovaišo parengtai, bet nespėtai išleisti studijai. Jie parašė pirmąsias lietuviškas knygas. Jo *Žmonos, bičiulių ir mokinių rūpesčiu bei pastangomis ši studija galop laimingai pasiekė skaitytojo rankas, minint Lietuvos tūkstantmetį, kaip Jis ir troško.*

Manoma, kad žodis „knyga“ yra kilęs iš kinų kalbos. Į lietuvių kalbą jis pateko iš rusėnų kalbos. Autorius rusėnais vadina slavus, kurių protėviai įkūrė Kijevo Rusijos valstybę – kunigaikštystę (IX–XII a.), kurios žemes vėliau užkariavo Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (LDK). Jų kalba iki XIV a. pabaigos buvo rašomi Lietuvos valstybės administraciniai ir istoriniai dokumentai bei metraščiai, kuriuose daug ir lietuviškos kilmės žodžių. Tačiau nuo Jogailos laikų, įvedus krikščionybę Lietuvoje (1387), bažnyčiose ir aukštesniuose sluoksniuose vis labiau plito lenkų kalba, kuri, išstūmusi rusėnų kalbą, 1697 m. buvo paskelbta oficialia raštvedybos kalba. Reikia pažymėti, kad

Jacob Ledesma, *Kathecismas arba Mokslas kiekvienam krikščionii* privalus, iš lenkų kalbos vertė Mikalojus Daukša

nuo Mindaugo laikų Lietuvos valstybės politiniame, religiniame, kultūriname, literatūriname gyvenime, o taip pat diplomatijoje labai plačiai buvo vartojama lotynų ir iš dalies – vokiečių kalba.

VU mokslinės bibliotekos darbuotoja Ona Matusevičiūtė, tvarkydama fondus, 1962 m. rado *lietuviškus poterius*, įrašytus knygos *Traktatus sacerdotalis (Traktatas kunigams)* paskutiniame tuščiaje puslapyje. Knyga buvo išleista 1503 m. Strassbūro mieste. Poteriai užrašyti dzūkų tarmedar nenusistovėjusia anų laikų rašyba. Prof. Zigmas Zinkevičius paskelbė naują koncepciją apie jų vertimą į lietuvių kalbą. Jis įrodė, kad jau krikštijant Mindaugą ir jo artimuosius, lietuviškai išmokę pranciškonai poterius išvertė iš

vokiečių kalbos. Jo nuomone, poterių tekstas nėra vertimas iš lenkų kalbos, kuris buvo reikalingas Jogailai krikštijant Lietuvą. Bėgant dešimtmečiams jame atsirado polonizmų ir slavizmų. Taigi ši koncepcija leidžia teoriškai nukelti lietuvių raštijos pradžia į XIII a. vidurį, į pirmojo Lietuvos krikšto laikus.

XVI a. pradžioje Lietuvoje pradėjo skliti Renesanso ir humanizmo idėjos. Šis amžius – tai lietuvių literatūros, parašytos tautine kalba, aušra. Ši epocha paliko mums ne mažiau kaip dvidešimt lietuviškų knygų. Huma-

Karaliaučius – Mažosios Lietuvos lietuviškų knygų sostinė

nistai pagrindine vertybe ėmė laikyti ne tik Dievą, bet ir žmogų, atgaivino antikinės kultūros studijas. Visa tai pažadino tautinės kultūros poreikį, ypač bajorijos sluoksniuose, nes mokslas valstiečiams ar miestelėnams buvo sunkiau prieinamas.

1529 m. Vilniuje patvirtinamas Pirmasis Lietuvos Statutas, maždaug tada sudaromi ir Lietuvos metraščiai (Vidurinysis ir Platusis (Bychovco kronika) sąvada). Jų pasirodymas rusėnų kalba siejamas su Lietuvos kancleriu Albertu Gostautu (Goštautu).

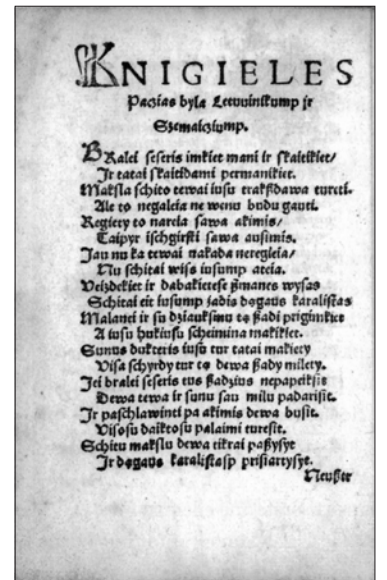
Lietuvių pasaulietinės minties raidą reikšmingai paveikė Mykolo Lietuvos slapyvardžiu prisidengusio autoriaus lotyniškai parašytas traktatas *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*, kurio rankraštis 1550 m. Vilniuje buvo įteiktas LDK valdovui Žygimantui Augustui (fragmentai išsp. 1615 m. Bazelėje, o 1966 m. – Vilniuje). Jame kaip ir Lietuvos metraščiuose paliečiama ir lietuvių kilmės iš romėnų versija – vienas iš argumentų autoriui yra lotynų ir lietuvių kalbų panašumas.

To meto kūriniuose, parašytuose lotynų, lenkų ar rusėnų kalba, galima rasti ir pavienių lietuvių kalbos krislelių. Lenkų bajoras Motiejus Strijkovskis apie 30 metų išgyveno LDK, o apsistojęs Varniuose, kuriuose dirbo kanauninku ir žymiausias Renesanso epochos lietuvių raštijos kūrėjas Mikalojus Daukša, išmoko lietuviškai, net priekaištavo lietuviams, kad šie nesistengia mokytis savo kalbos. Jis lenkiškai parašė knygą (išleistą tik mūšų laikais) *Apie šlovingos lietuvių, žemaičių ir rusėnų tautos pradžia, kilmę, narsą, karžygių darbus karo ir taikos metu*. Kitas veikalas yra pirmoji spausdinta Lietuvos istorija (1582) taip pat labai ilgu Renesanso epochai būdingu pavadinimu: *Niekad anksčiau*

šviesos nemačiusi Lenkijos, Lietuvos, Žemaičių ir visos Rusijos ir t. t. Kronika <...>. Juose yra ne tik atskirų lietuviškų žodžių, bet ir trys rišlūs tekstai, svarbių duomenų apie lietuvių tautosaką.

XVI a. pabaigoje išryškėjo nauja lietuvių kalbos funkcija – galimybė parodyti lietuvių tautos nuopelnus valstybės istorijai ir to meto gyvenimui ypatingomis progomis. Pirmasis gana išpūdingas eilėraštis paskelbtas 1589 m. Vilniuje išleistame septynių kalbų rinkinyje lotynišku pavadinimu *Sveikinimai šviesiausiam ir galingiausiajam valdovui Zigmantui III*.

1529 m. Špėjerio (Speyer, Vokietija) miesto seime Liuterio šalininkai protestavo prieš katalikų daugumos nutarimą sustabdyti Reformaciją. Taip atsirado protestantizmo terminas, kuris apima ne tik *liuteronybę*, bet ir ki-

Eiliuota lietuviška pratarmė „Knygelės pačios bylo liutervinkump ir žemaičiump“

tas religines kryptis, atskilusias nuo katalikybės. Iš jų nuo XVI a. vidurio Lietuvoje paplito *kalvinizmas*, patraukęs daugelį didikų. Jį rėmė įtakingiausias to meto didikai Mikalojus Radvila Juodasis ir jo pusbroliu Mikalojus Radvila Rudasis (prievardžiai duoti pagal barzdų spalvą).

Liuteronybė yra seniausia ir labiausiai paplitusi protestantizmo kryptis (dabar yra apie 80 milijonų tikinčiųjų). Pagal Naująjį Testamentą liuteronai ir kalvinistai oficialiai vadinami evangelikais: *evangelikai liuteronai, evangelikai reformatai*.

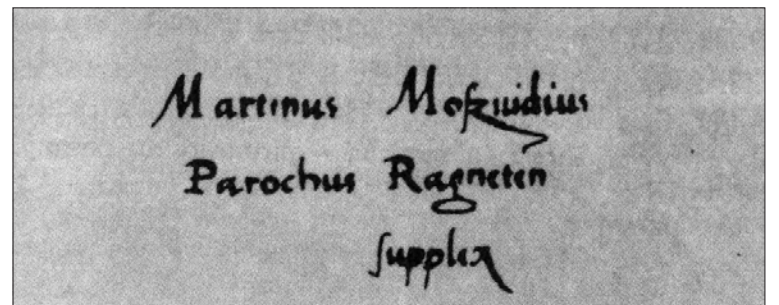
Liuteronizmui būdinga tautinė orientacija – Bažnyčia turi būti pavaldi ne popiežiui Vatikane, bet savo krašto valdžiai. Apeigose nuo XVI a. vartojamos tikinčiųjų kalbos, o ne lotynų kalba.

Liuteronai skirtingai nuo katalikų tiki, kad žmogui pomirtinį išgelbėjimą

Reformacijos sąjūdis

Renesanso epochos sukeltų procesų rezultatas buvo naujas krikščionių religinis ir visuomeninis sąjūdis – Reformacija. Pirmųjų lietuviškų knygų autoriai ir parengėjai buvo šių naujų idėjų šalininkai bei išpažinėjai – Martynas Mažvydas, Baltramiejus Vilentas, Jonas Bretkūnas ir kiti Mažojoje Lietuvoje, bei Merkėlis Petkevičius, Jokūbas Morėnas – Didžiojoje Lietuvoje. Tačiau žymiausias lietuvių rašytojas Didžiojoje Lietuvoje buvo Reformacijos priešininkas katalikas Mikalojus Daukša.

Pagrindinis Reformacijos veikėjų tikslas buvo pertvarkyti katalikų tikėjimą. Jos pradininkas buvo Vitenbergo (Wittenberg) universiteto Vokietijoje

Martyno Mažvydo autografas

Biblijos profesorius, mąstytojas, teologas, giesmių kūrėjas, buvęs katalikų vienuolis Martynas Liuteris (Martin Luther). Jis 1517 m. Vitenberge paskelbė prieš popiežių nukreiptas 95 tezes, kuriose aiškino, kad išganymą žmogus gali pelnyti *ne gerais darbais* (maldomis, pasninku, šventų vietų lankymu, aukomis bažnyčiai), o tik *tikėjimo nuoširdumu* ir, kad religinių tiesų šaltinis yra ne dvasininkų raštai, o tik *Šventasis Raštas* (Biblija). Popiežius Liuterį apkaltino erezija ir atskyrė nuo Katalikų Bažnyčios.

suteiks tikėjimas į Jėzų Kristų ir jo dieviškąją malonę, bet ne Bažnyčios pastangos ar žmogaus „geri darbai“. Tikėjimo šaltinis yra Apreiškimas, kurį Dievas perdavė žmonėms per Bibliją. Todėl liuteronai pamokslų sakymas per pamaldas, Biblijos skaitymas namuose yra svarbiausias dalykas. Jie nepripažįsta tradicijos (ankstyvųjų religinių-filosofinių raštų, bažnytinės valdžios direktyvų), popiežiaus pirmenybės, asmeninės išpažinties klausykoje, Marijos, šventųjų ir relikvijų kulto, atlaidų, skaistyklos,

KNYGŲ ISTORIJS IŠTAKOS

vienuolių ordinų, kunigų celibato, rožinio kalbėjimo.

Liuteronizmas jau XVI a. paplito Vokietijoje (ypač šiaurinėje jos dalyje), Skandinavijos šalyse (Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Suomijoje, Islandijoje), taip pat Latvijoje ir Estijoje.

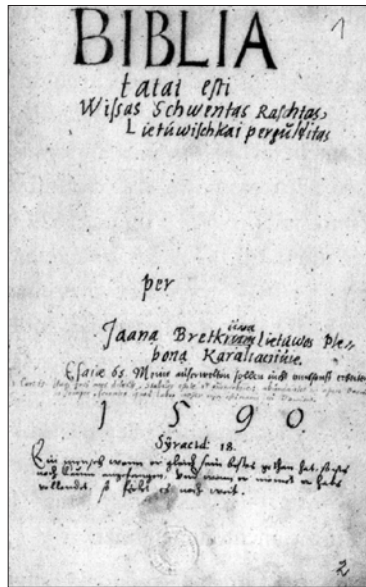
Lietuvių tautą protestantizmas pasiekė taip pat XVI amžiuje, tačiau joje įsitvirtino skirtingos kryptys: Mažajoje Lietuvoje, kuri priklausė Prūsijos Kunigaikštystei, išgalėjo liuteronizmas, o Didžiojoje Lietuvoje populiarėjo kalvinizmas.

Liuteronizmas įsigali Mažajoje Lietuvoje

Buvusioje Vokiečių ordino teritorijoje, kuri apėmė jų užkariautų prūsų ir kai kurias lenkų žemes, XVI a. susidarė pasaulietinė Prūsijos Kunigaikštystė. 1510 m. Ordino didžiuoju magistru išrenkamas Brandenburgo markgrafas Albrechtas, kurio motina buvo Lietuvos didžiojo kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Senojo sesuo Sofija. Albrechtas Brandenburgietis (1490–1568) suvaidino labai svarbų vaidmenį Ordino, Prūsijos Kunigaikštystės ir lietuvių tautos istorijoje. Jis su dauguma brolių-riterių 1525 m. perėjo iš katalikybės į liuteronybę, paskelbė Prūsiją pasaulietine kunigaikštyste, o pats pasivadino jos hercogu – kunigaikščiu ir davė vasalo priesaiką savo dėdei Žygimantui Senajam. Tada nusilpo buvę ryšiai su Vokietija ir katalikiškąja Europa. Naująjį kunigaikštį prakeikė popiežius, pasmerkė Šv. Romos imperatorių. Dėl to Albrechtas siekė suartėti su Lietuva. Būdamas įžvalgus politikas globojo iš Didžiosios Lietuvos stumiamus liuteronus, suvokė lietuvių kalbos kultūrinę ir valstybinę reikšmę, nurodė kunigams bažnyčiose pamokslus sakyti lietuviškai arba per vertėjus („tulkus“), jo įsakai buvo vertiami į lietuvių kalbą, atkreipė dėmesį ir į prūsų kalbą. Ja Karaliaučiuje buvo išleistos trys prūsiškos knygos (visos dvikalbės – greta vokiško pateiktas ir lietuviškas [prūsiškas – A. Ž.] tekstas). Tai buvo pirmasis prūsų katekizmas (1545), tais pačiais metais pasirodė ir pataisytas jo leidimas. 1561 m. išleistas trečiasis prūsų katekizmas, kurį vertė

Martyno Mažvydo pirmtakai

Abraomas Kulvietis (apie 1510–1545) yra ryškiausias lietuviškosios Reformacijos veikėjas. Gimė Kulvoje (dabar Jonavos r.), studijavo Krokuvos, Leuveno, Vitenbergo, Sienos universitetuose, įgijo teisės mokslų daktaro laipsnį. Vilniuje įsteigė aukštesniąją mokyklą, kuri rengė jaunuolius

Vertimo rankraščio antraštinis lapas

studijoms Europos universitetuose. Vengdamas Katalikų bažnyčios sudoravimo dėl Reformacijos idėjų skleidimo, pabėgo į Prūsiją. Tapo vienu iš Karaliaučiaus universiteto steigėjų, graikų ir hebrajų kalbų profesoriumi. Prieš apsisprendamas dirbti Karaliaučiuje, viešai laišku *Tikėjimo išpažinimas* kreipėsi į karalienę Boną, skųsdamasis dėl Lietuvoje jam padarytų skriaudų, o svarbiausia – pareiškė troškimą dirbti savo tėvynei, o ne svetimiesiems.

Stanislovas Rapolionis (apie 1500–1545), kilęs iš smulkios Eišiškių valsčiaus bajorų, buvo neeilinio talento tarptautinio masto humanistas. Apie 1533 m. Krokuvos universitete gavo bakalauro laipsnį, apie dešimtmetį mokytojavo Lenkijos ir Lietuvos didikų dvaruose. Albrechto siuntimu ir lėšomis mokėsi Vitenbergo universitete, kuriame 1544 m. pavasarį, dalyvaujant

Jurgis Zablockis (apie 1510–1563), bajoras iš Zabolotės (dabar Baltarusija), netoli Eišiškių. Studijavo su Kulviečiu ir Rapolioniu Krokuvoje, paskui, atskirai nuo jų, – Vitenbergo universitete, dirbo Kulviečio mokykloje Vilniuje, kartu su juo pasitraukė į Karaliaučių, paskui 1542 m. išvyko į Krokuvą, kurioje, atrodo, gavo mokslinį magistro laipsnį. 1546 m. įsirašė į Karaliaučiaus universitetą kartu su Mažvydu, Aleksandru Rodūnioniu ir B. Vilentu (gal buvo jų globėjas). Apie 15 metų tikriausiai dirbo didikų vaikų mokytoju Lietuvoje, galbūt ir Lenkijoje, juos globodavo Europos universitetuose.

Martynas Mažvydas

Martynas Mažvydas – pirmųjų šešių lietuviškų knygų kūrėjas arba rengėjas, gimė apie 1510 m. Žemaitijoje (dab. Šilutės r.). Tai pagal jo raštų tarminę analizę nustatė prof. Z. Zinkevičius. Beveik nėra duomenų apie Mažvydo gyvenimą Lietuvoje iki jam Albrechto kvietimu išvykstant į Prūsijos Kunigaikštystę 1546 m. savo 1548 m. laiške pasirašė, prie pavardės pridėdamas *Protomartyr dictus* – lotynų kalba „vadinamas pirmuoju kankiniu“, taigi jis pirmasis Lietuvoje nukentėjęs už liuteronybę. Albrechto kvietimu atvyko į Karaliaučių, kuriame 1546 m. rugpjūčio 1 d. buvo įrašytas į universiteto studentus, o 1548 m. balandžio 5 d. jį baigė. Studijuodamas per neįtikėtinai trumpą laiką parengė ir išleido katekizmą. Manytina, kad tam tikrą išsilavinimą jis buvo įgijęs dar Lietuvoje. Nuo 1549 m. pavasario pradėjęs klebonauti Ragainėje, tai darė iki pat mirties 1563 m. gegužės 21 d. Mokėjęs lietuvių, rusėnų, lotynų bei lenkų kalbas, be abejojimo, Ragainėje išmoko ir vokiškai.

1547 m. išspausdinta **pirmoji lietuviška knyga – Katekizmo prasti žodžiai**. Jos autorius ar parengėjas nepažymėti. Tačiau jau seniai ši knyga laikoma Mažvydo darbu. Ilgą laiką buvo remiamasi jo amžininko ir pusbrolio Vilento liudijimu. 1938 m. lenkų mokslininkas Janas Safarevičius (Jan Safarewicz) katekizme esančioje lietuviškoje prakalboje išskaitė Mažvydo akrostichą – MARTJNVS MASVJDJVS. Mažvydo plunksnai katekizme priklauso apie du trečdalius teksto. Likusios dalies autoriais reiktų laikyti Kulvietį, Rapolionį, Zablockį, galbūt ir Karaliaučiaus universiteto rektorių Staflą.

Pirmosios lietuviškos knygos dalys. Jas galime sunumeruoti:

1. Dedicacijoje (ketureilyje) lotynų kalba „Lietuvos Didžiajai Kunigaikštystei“ matome, kad lietuviai, Reformacijos veikėjai, dirba Bažnyčiai ir tėvynei (Lietuvis, o ne Prūsijai!).

2. Lotyniška pratarmė „Malonės ir ramybės Lietuvos bažnyčių ganytojams ir tarnams“. Autorius nepažymėtas, spėjama, kad tai gali būti bendras Mažvydo ir Staflo darbas. Pagrindinės pratarmės mintys liuteroniškos. Biblija ir kita religinė literatūra turi būti prieinama visiems – ne tik dvasininkų luomui. Katalikų Bažnyčia laikėsi nuostatos, kad nemokytas žmogus Šv. Rašto nesupras.

3. Eiliuota lietuviška pratarmė „Knygelės pačios bylo lietuvininkum ir žemaičių“. Tai pirmasis 112 eilučių lietuvių originaliosios poezijos kūrinys (eilėraštis). Iš pradžių kalba pati knygelė: *Broliai seserys, imkit mane ir skaitykit...* Toliau pats Mažvydas piešia vaizdą, parodantį, kokia religiška neišsilavinusi, pilna pagonybės yra lietuvių tauta, ragina ponus verst žmones į tikrą tikėjimą.

4. Elementorius „Pigus ir trumpas mokslas skaityti ir rašyti“. Tų laikų

katekizmuose paprastai būdavo pateikiami ir vadovėliai vaikų pradiniam švietimui. Jame paskelbta pirmoji lietuviška abėcėlė.

5. Religinė knygos dalis, kurią sudaro pats katekizmas ir giesmynėlis bei tarp jų įsiterpę pasaulietinio pobūdžio socialiniai ir doroviniai pamokymai bei paaiškinimai.

6. *Upaminojimas* [priminimas], kuriame prašo *lietuvininkus ir žemaičius, mieluosius brolius ir seseris, trumpą mokslą išmokyti*, taip pat sūnus ir šeiminę išmokyti.

7. *Skaitytojų* [skaitytojų]. Tai trumpas eiliuotas pabaigos žodis. Jis

Motiejus Strijkovskis

skelbia labai svarbų dalyką: dabar pradėdamos leisti lietuviškos knygos, taigi gali pasitaikyti ir klaidelių.

8. Giesmynėlis. Jis vadinasi „Pradestis [prasideda] giesmės šventos“. Jame 11 giesmių su gaidomis. Nei autoriai, nei vertėjai nenurodyti. Giesmynėlyje

Prūsijos kunigaikštis Albrechtas Brandenburgietis

atsispindi literatūrinė ir muzikinė lenkų, vokiečių (Liuterio), čekų kūryba. Manoma, kad be Mažvydo ir Zablockio, katekizmo giesmės vertė Kulvietis, Rapolionis, gal Augustinas Jomantas.

Katekizmo kalbos pagrindas žemaitiškas, bet yra nemažai ir aukštaitištibių. Vėliau pats Mažvydas, gyvendamas Ragainėje tarp vakarų aukštaitių, stengėsi savo kalbą aukštaitinti. Išliko du pirmosios lietuviškos knygos egzemplioriai – Vilniaus ir Torunės universitetuose.

1549 m. Mažvydas Karaliaučiuje išleido trijų savo verstų giesmių rinkinį *Giesmės S. [švento] Ambražiejaus bei S. [švento] Augustino, kurių vadin Te Deum laudamus* su pirmąja lietuviška dedikacija Ragainės apskrities valdytojui Sebastijonui Perbantui, suvokietėjusiam prūsui, mokėjusiam ir lietuvių kalbą. Vienintelis šios knygelės egzempliorius saugomas Lenkijos mokslų akademijos bibliotekoje Kurnike.

1559 m. Karaliaučiuje išspausdinta Mažvydo iš vokiečių kalbos išversta agenda, t. y. krikšto sakramento teikimo tvarkos aprašymas, pavadinta *Forma krikštymo*. Jau minėtas

„Catechismus in preussnischer Sprach“, antraštinis lapas

J. Safarevičius 1946 m. agendos pabaigoje esančioje Liuterio giesmėje „Kristus Jordanop [prie Jordano upės] atėjo“ išskaitė Mažvydo akrostichą – MARTJNVS MASVJDAS.

Baltramiejus Vilentas (apie 1525–1587), Mažvydo pusbrolis, baigęs Karaliaučiaus universitetą iki mirties dirbo Karaliaučiaus lietuviškos parapijos klebonu. Vilentas išleido Liuterio *Enchiridioną – Katekizmą mažą* (Karaliaučius, 1575, 1579) ir ištraukas iš Naujojo Testamento *Evangelijos ir epistolos* (Karaliaučius, 1579) – tai tekstai, skaitomi bažnyčiose sekmadieniais bei švenčių dienomis. Vertė, bet nespėjo užbaigti vokiečių rašytojo Feito Dytricho (Veit Dietrich), Liuterio ir Melanchtono bičiulio, garsią *Vaikų postilę*. Žinių apie tolesnį šio vertimo likimą kol kas nerasta.

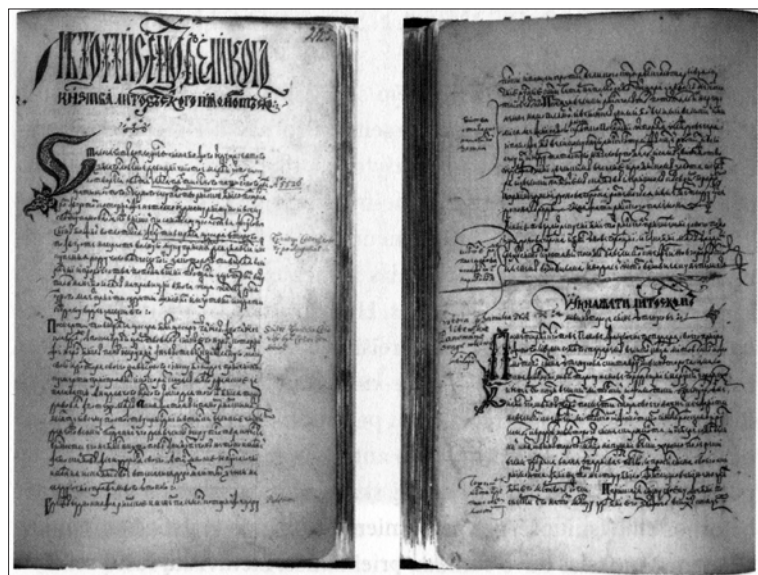

Martynas Liuteris (portretas iš jo 1523 m. pamokslų knygos)

Paveldėjęs nebaigtą Mažvydo giesmyno rankraštį, Vilentas, toliau dirbdamas su turima medžiaga, išleido ją dviem dalimis: 1. *Giesmės krikščioniškos, giedamos bažnyčiose per adventą ir Kalėdas ik grabnyčių* [Kristaus paaukojimo] (94 p., Karaliaučiuje, 1566); 2. *Giesmės krikščioniškos, giedamos bažnyčiose per Vėlykas ir Sekmines ik advento* (350 p., Karaliaučiuje, 1570). Pirmasis Mažvydo giesmynas – labai vertingas lietuvių poetinės ir muzikinės-vokalinės kultūros paminklas, kuriame yra 76 giesmės bei 30 eiliuotų psalmių su gaidomis. Šiuo metu Mažvydo giesmynų originalų likimas nežinomas.

Kai kurie faktai rodo, kad Mažvydui nestigo pilietinio ir tautinio užmojo, nors pagrindinis jo darbas buvo liuteroniškai auklėti savo parapijiečius, įstrigusius tarp pagonybės bei katalikybės. Apskritai Mažvydo šaknys – Lietuvoje, nors likimas jam lėmė gyventi ir dirbti Prūsijoje. Parengęs ir išleidęs pirmąsias lietuviškas knygas, Mažvydas šlovę pelnė visiems laikams, o Bažnyčia perdavė jo užrašytą lietuvišką žodį aiinams.

Bus daugiau

Lietuvos metraštis

Pabėgęs tautai pakirto prūsų kultūros plėtros galimybes.

Tokioje aplinkoje į kultūros areną išėina Didžiosios Lietuvos inteligentai, lietuviškai kalbantys ir rašantys, pasiryžę tarnauti savo tautai bei valstybei, europinį išsilavinimą gavę bajoraičiai: *Abraomas Kulvietis* ir *Stanislovas Rapolionis*, kartu su jais *Jurgis Zablockis* ir vėliau – *Martynas Mažvydas*.

Liuteriui ir Melanchtonui, apsigynę teologijos daktaro tezes (disertaciją) ir buvo paskirtas Karaliaučiaus universiteto teologijos katedros vedėju. Buvo puikus oratorius (jo paskaitas dažnai lankė pats Albrechtas). Netikėtai miręs buvo palaidotas Karaliaučiaus katedroje šalia būsimo Albrechto kapo. Rapolionio aišklinamas liuteronizmo tikėjimo tiesas netrukus iš jo raštų perėmė Karaliaučiuje studijavę Mažvydas, Baltramiejus Vilentas, Augustinas Jomantas ir kiti lietuviai.

Iškiliai pažymėtas jubiliejus

Vilniaus Adomo Mickevičiaus bibliotekai – 60 metų

Vytautas RIMŠA,
VAMB Bibliografijos ir informacijos
skyriaus bibliotekininkas

Socialinės institucijos beveik kaip žmonės – visos jos ir savo atsiradimo metus skaičiuoja, ir gimtadienius švenčia. O jei pasitaiko koks apvalus ar brandus jubiliejus, tai ir nemažą šurmulį sukelia... Panašiai nutiko ir su spalio 29 dieną paminėtomis Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešosios bibliotekos įkūrimo 60-osiomis metinėmis. Šurmulio būta didelio, o šventė dėl keleto svarbių priežasčių tuko ilgai. Kai kurias iš jų ir prisiminsime. Kai kam jos padės geriau pažinti ir pačią jubiliejaus.

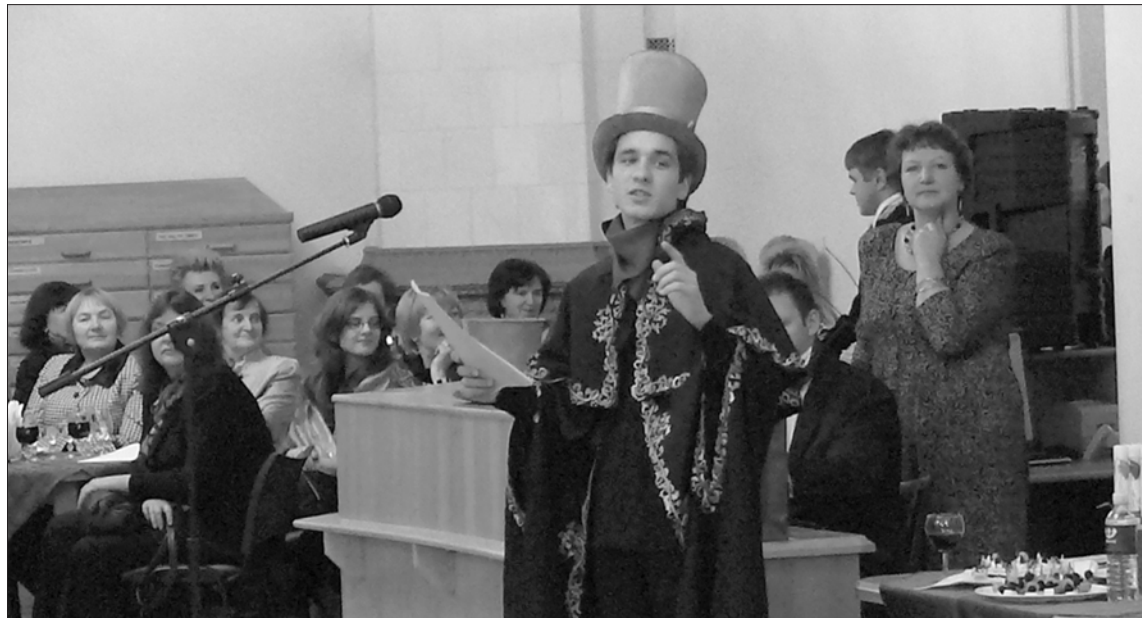
Visų pirma, biblioteka nugyveno ilgą laikotarpį. Ji buvo įkurta 1950 metais to meto šalies Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku ir pradėjo darbą kaip Vilniaus srities biblioteka. Laikui bėgant, pavadinimas keliskart keitėsi: iš pradžių, 1950-1953 m. ji vadinta Vilniaus sritine; šalyje panaikinus sritis, 1953-1955 m. – Vilniaus viešąja, 1955-1995 m. – Vilniaus viešąja Adomo Mickevičiaus, o nuo 1995 m. – Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešąja biblioteka.

Triskart keitėsi ir bibliotekos priklausomybė (kaip dabar sakoma „steigėjai“): ilgiausiai ja rūpinosi Lietuvos kultūros ministerija; nuo 2007 m. pradžios iki 2010 m. liepos mėnesio biblioteka tiesiogiai priklausė Vilniaus apskrities viršininko administracijai, tad steigėju buvo Vilniaus apskrities viršininkas; nuo 2010 m. liepos ji vėl sugrįžo Kultūros ministerijos žinion.

Šiomet biblioteka susilaukė, sakytume, garbaus amžiaus (tokių metų žmogų kolegos greit išlydėtų į užtarnautą pensiją!) ir „nugyveno“ labai spalvingą ir net priešingą, kaip ir visa to meto kultūra bei švietimas, istorinį laikotarpį, tiek atskirais periodais jai keliamų uždavinių, tiek ir politinių įvykių atžvilgiu. Keitėsi valdžios, keitėsi bibliotekos funkcijos, keitėsi socialinė veiklos samprata ir net pavadinimai.

Kita vertus, nepaisant politinių ir administracinių permąnų, didžioji dalis socialinių bibliotekos funkcijų, ypač – paskirtis ir misija visuomenėje – išliko mažai tepakitusios. Ji visą laiką buvo savita, toli gražu, ne eilinė šalies viešoji biblioteka.

Lietuvos bibliotekų sistemoje Adomo Mickevičiaus biblioteka iki šiol tebėra universali etnografinio Vilnijos krašto biblioteka, kaupianti savojo regiono gyventojams reikalingą literatūrą ir kitus dokumentus; aptarnaujanti 2-jų miestų ir 6-ių krašto rajonų skaitytojus; tyrinėjanti regiono gyventojų skaitybą, interesus, knygų plitimą ir panaudą bibliotekose; teikianti minėtų rajonų savivaldybių viešosioms bibliotekoms metodinę pagalbą. Kartu ji buvo Rytų Lietuvos, o pastaruoju metu – dar ir Alytaus apskrities 5-kių savivaldybių (Alytaus, Lazdijų, Varėnos rajonų bei Alytaus ir Druskininkų miestų; iš viso – 9-ių šalies rajonų ir 4-ių miestų) viešųjų bibliotekų veiklos tyrimo, koordinavimo, metodinės pagalbos, tarpbibliotekinio abonemento, bib-

Salėje pasirodęs poetas Adomas Mickevičius (akt. Gediminas Gutasukas) įkvėpė savo sonetų skambumu

liografijos, kraštotyros ir informacijos centras. Tai – gan didelis šalies regionas ir atsakingos bibliotekos užduotys bei įsipareigojimai šalies visuomenei.

Jos išskirtinumą tarp kitų šalies ir Vilnijos krašto viešųjų bibliotekų akivaizdžiai rodo darbų apimtys ir tai atspindintys pagrindiniai rodikliai.

koje skaitytojai gali naudotis 18-kos užprenumeruotų užsienio elektroninių duomenų bazių (DB) informaciniais ištekliais; per metus jiems suteikiama beveik 27 tūkst. bibliografinių ir bibliotekinių konsultacijų bei informacijos.

Šiandien, tarp kitų viešųjų šalies bibliotekų Adomo Mickevičiaus bib-

šiemet (kaip ir visi „apvalūs“ ankstesnieji) tapo ne vien pačios bibliotekos, bet kartu ir daugelio respublikinės reikšmės mokslinių bei Vilniaus miesto, Vilnijos krašto ir Alytaus apskrities rajonų savivaldybių viešųjų bibliotekų bendra švente. Bibliotekos skyriai ir darbuotojai jai ruošėsi iš anksto, tad

Svečiai iš „paviėtų“ grafienės dvare. Iš kairės: Rasa Griškevičienė (Ukmergė), Lietuvos technikos bibliotekos direktorius Kazys Mackevičius (Vilnius) ir grafienė Vilgočka (akt. Virginija Kochanskytė)

Regiono gyventojų poreikiams tenkinti čia sukaupia (pagal 2010 01 01 statistiką) dideli profilinei dokumentų fondai (552,6 tūkst. fizinių vienetų, 188,7 tūkst. pavadinimų įvairiose laikmenose); biblioteka turi 23,9 tūkst. Rytų Lietuvos miestų ir rajonų skaitytojų; per metus jie apsilankė 179,1 tūkst. kartų; iš fondų bei per TBA skaitymui paėmė 662,8 tūkst. fizinių vienetų dokumentų visose laikmenose. Bibliote-

liotekai socialinėmis funkcijomis, uždaviniais ir darbų apimtimi Lietuvoje prilygsta tik keturios šio tipo bibliotekos. Tai tuo pat metu įsteigtos Kauno apskrities, Klaipėdos Ievos Simonaitytės ir Šiaulių Povilo Višinskio bei šiek tiek vėliau įkurta Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės biblioteka.

Minėtos priežastys lėmė, kad Adomo Mickevičiaus bibliotekos jubiliejus

gimtadienio minėjimas bibliotekoje tęsėsi ištisus du mėnesius renginių įvairumu bei gausa buvo išskirtinis.

Jubiliejaus minėjimui buvo parengtas specialus planas, kuriame pirmiausia, kaip dera, buvo prisimintas dabartinio bibliotekos „patrono“, senosios lietuvių Rimvydų giminės atstovo, kilusio iš Naugarduko krašto, pasaulinio garso poeto Adomo Mickevičiaus vardas ir jo suteikimo bibliotekai

55-osios metinės. Šiam įvykiui atminti spalio 26 dieną Skaitytojų klubo nariai Austrijos literatūros skaitykloje surengė Lietuvos televizijos studijos 2001 m. sukurto video filmo „Poeto Adomo Mickevičiaus gyvenimo Vilniuje metai“ aptarimą.

Bibliotekos jubiliejui skirta itin daug parodų. Spalio 1 dieną Meno skyriuje įvyko dokumentų parodos „Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešosios bibliotekos istorija: pasiekimai“ atidarymas; spalio 4 dieną Abonemente parengta paroda „Medinė architektūra Vilniaus mieste“; atverta virtuali istorinė paroda „Trakų gatvė: pastatas Nr. 10“; spalio 15 dieną pakeliui į Abonementą skaitytojams paruošta instaliacija „Kas tau yra mūsų biblioteka? Skaitytojų mintys apie Adomo Mickevičiaus biblioteką“; Meno skyriuje tą dieną parengtos parodos: apie saviveiklinį teatrą „Bibliotekos teatras: istorija“ ir Adomo Mickevičiaus bibliotekos seniausiųjų leidinių ekspozicija „Laiko dulkes nužėrus“; spalio 18 dieną Parodų salėje atverta Viačeslavo Sokoleckio tapybos paroda „C' Est La Vie“ („Toks gyvenimas“).

Lapkričio 11 dieną paminėti bibliotekos jubiliejaus į Parodų salę susirinko nemažai žinomų Lietuvos dailininkų. Jie dalyvavo bibliotekai dovanotų autorinių meno darbų parodos „Biblioteka – bičiuliams, bičiuliai – bibliotekai“ atidaryme, kurią parengti bibliotekai padėjo dailininkė Giedrė Bulotaitė-Jurkūnienė. Iš kolekcijos parodoje eksponuotas 21 paveikslas sulaukė nemažo dailininkų, skaitytojų ir kitų meno mylėtojų susidomėjimo. Bibliotekos direktoriaus pavaduotoja Alvyda Skuodytė priminė, kad per kelis dešimtmečius biblioteka sukaupė 73-jų autorių meno kūrinių. Čia yra Dalios Kasčiūnaitės, Domicelės Tarabildienės, Rimto Tarabildos, Broniaus Uoginto, Donato Valatkos, Sigutės Valiuvienės ir daug kitų žymių šalies menininkų darbų. Sumanius šią parodą, paveiksłai buvo surinkti iš bibliotekos kabinetų ir administracijos patalpų, perkelti į Parodų salę ir atskleisti ne vien darbuotojams, bet ir visiems bibliotekos lankytojams.

Buvęs Vilniaus dailės akademijos (VDA) dėstytojas, žinomas architektas-dailininkas Albinas Petras Purys į parodos atidarymą atėjo nešinas dideliu spalvingu savo paveiksłu, kurį skyrė bibliotekai. Šį sumanymą jis paaiškino taip: „Galėčiau parduoti savo paveiksłą Luvrui, Dailės ar kitam kuriam nors

Pažymint astronomo Georgo Sablerio 200 metų sukaktį

Libertas KLIMKA

1832 m. uždarius Vilniaus universitetą, jo garsioji astronomijos observatorija tapo pavaldi Peterburgo Mokslų akademijai. Kadangi nutrūko vietinių astronomų rengimas, darbuotojus jai nuo 1848 m. pradėjo siųsti pagrindinė Rusijos imperijoje Pulkovo observatorija. 1854 m. Vilniaus observatorijos direktoriumi buvo paskirtas talentingas astronomas Georgas Sableris.

medžiaga. Ataskaita buvo paskelbta vokiečių kalba, tai – „Beschreibung der zur Ermittlung des Höhenunterschiedes zwischen dem Schwarzen und dem Caspischen Meere... in den Jahren 1836 und 1837 von Gr. Fuss, A. Sawitsch und G. Sabler ausgeführten Messungen... zusammengestellt von G. Sabler. Im Auftrage der Akademie herausgegeben von W. Struve“. 1839 m. šia tema G. Sableris parašė mokslinį darbą, už kurį jam buvo suteiktas daktaro laipsnis. Tais pat metais

dabar tai Vilniaus universiteto Mokslo muziejaus eksponatas.

Atvykęs į Vilnių, G. Sableris užbaigė mokslinio žygdarbio – geodezinio Struvės lanko matavimus, patikslindamas vieno iš atraminių punktų, įrengto šalia Nemėžio gyvenvietės, geografinę padėtį. Įvertinęs Vilniaus observatorijos galimybes, G. Sableris apsisprendė imtis naujų astrofizinio pobūdžio darbų. Savo padėjėją Matvejų Gusevą 1858–1960 m. išsiuntė stažuotei į Angliją. Jos metu buvo susipažinta su fotografijos taikymais astronomijoje. Tokius darbus savo privačioje Kju (Kew) observatorijoje sėkmingai plėtojo žymus astronomas Vorenas Delariu (W. De la Rue, 1815–1889).

1861 m. balandžio 19 d. Pulkove įvyko svarbus Peterburgo Mokslų akademijos Fizikos ir matematikos skyriaus posėdis. Jame buvo pritarta G. Sablerio siūlymams Vilniaus observatorijoje atsisakyti tradicinių astrometrinių stebėjimų ir pastangas sutelkti vien tik astrofiziniams darbams, pasirenkant Saulės dėmių tyrimų ir žvaigždžių fotometrijos kryptis. Šis posūkis labai pasiteisino, Vilniaus observatoriją vėl išskeldamas į pirmaujančių Europoje gretas.

Maždaug kas vienuolika metų mūsų žvaigždės, kuri yra nevienalytis plazmos rutulys, gelmėse sustiprėja srautai, pakeičiantys magnetinį poliškumą. Aktyvios Saulės fotosferoje susiformuoja dėmės ir fakelai, kuriuos lydi elektringų dalelių srautai. Dėmės – tai dažniausiai poromis atsirandančios sritys, kurių temperatūra visu tūkstančiu laipsnių žemesnė už supančios fotosferos. Į kosmosą pasklidę dalelių pliūpsniai, užkliudę Žemę, gali sukelti šiaurės pašvaistes, sutrikdyti radijo ryšį, daryti įtaką atmosferos reiškiniams ir paveikti biologines sistemas. Jau seniai yra pastebėta, kad aktyvios Saulės metais padidėja su kraujagyslėmis susijusių susirgimų rizika, tačiau pakyla ir žmonių, dirbančių mokslo, meno, netgi politikos srityse kūrybinis aktyvumas. Saulės dėmės žmonės stebėjo nuo seno, nes laidos metu stambiausios matomos net ir plika akimi. Moksliniai jų tyrimai prasidėjo išradus teleskopą. Tačiau pirmieji sekti Saulės dėmių dinamiką jas fotografuojant pradėjo vilniškiai astronomai. Būtent tai yra didelis mūsų mokslo indėlis į pasaulinį žinių lobyną.

W. G. Struvė direktoriui leido užsakyti reikiamą aparatūrą Anglijoje. 1862 m. Londone G. Sableris galutinai susitarė su žymiu optiku Džonu Henriu Dalmejeriu (J. H. Dallmeyer, 1830–1883) dėl fotoheliografo – prietaiso Saulės dėmėms fiksuoti – gamybos. Į Vilnių antrasis šio reto instrumento egzempliorius buvo atgabentas 1864 m. vasarą. Juo ir buvo pradėta novatoriška, pirmoji pasaulinėje praktikoje Saulės dėmių fotografinė tarnyba. Fotolaboratorija – jungiamoji vakarinio observatorijos bokšto ir mezonino patalpa – buvo pastatyta jau anksčiau. Tad tais pačiais metais prietaisu gautos ir pirmosios Saulės paviršiaus nuotraukos. Fotografuojant buvo taikomas prancūzo Le Gre 1850 m. išrastas fotoplokštelės padengimo kolodijumi būdas.

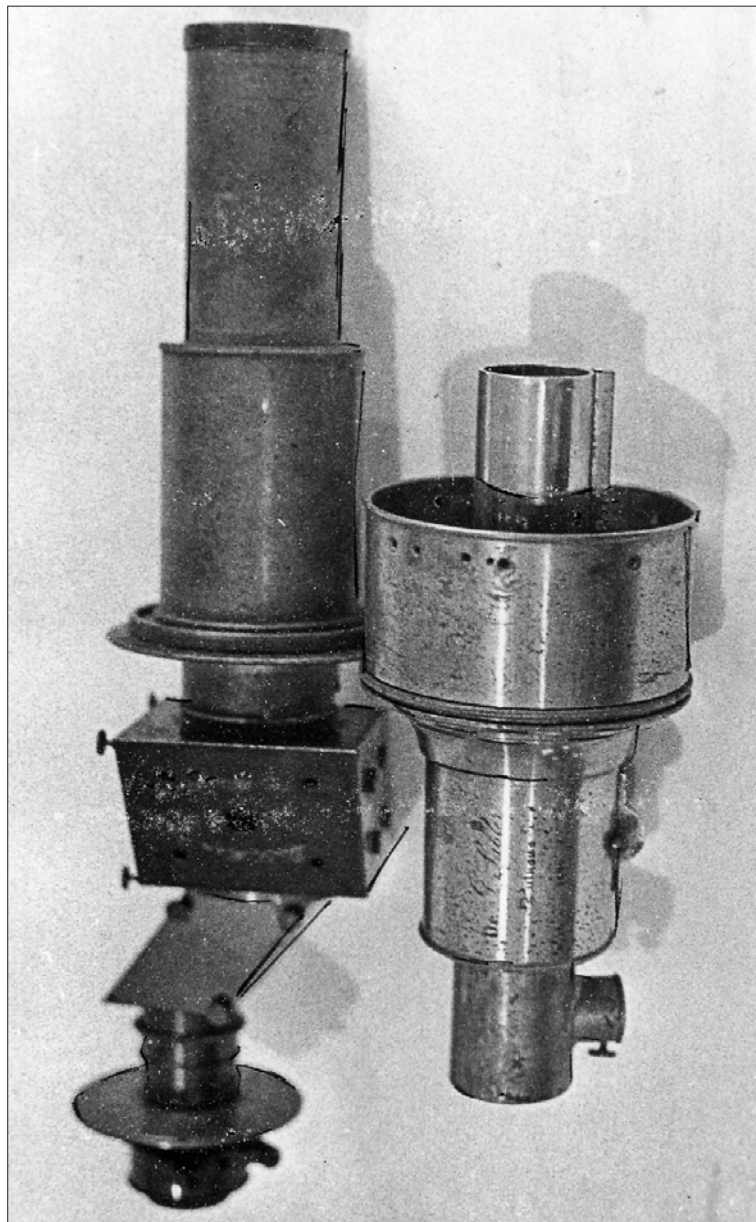
Libertas Klimka

Pirmiausia stiklas užliejamas nitroceliuliozės tirpalu, prisodrintu jodidų bei bromidų, ir išdžiovinamas. Prieš fotografuojant plokštelė dar jautrinama pamerkiant į sidabro nitrato bei sidabro jodido tirpalą. Tuomet visiškai jos išdžiovinoti nebegalima, nes jautrusis sluoksnis susiraukšlėtų. Eksponuoti parengtą fotoplokštelę tekdavo po 10–15 minučių ir iš karto išryškinti.

Įrengiant fotoheliografą, teko atlikti ir senosios observatorijos bokštų rekonstrukciją. Mat paaiškėjo, kad pastačius unikalų prietaisą į mezoniną, nuo įkaitusios stogo dangos kylantys oro srautai labai trukdo fotografavimui. Be to, dalį dangaus skliauto uždengia aplinkinių namų stogai, o Saulei leidžiantis, fotografuoti trukdo dūmai iš miesto kaminų. Tad darbui belikdavo 3–4 valandos apie vidurdienį. Dar nebaigus šių fotoheliografo įrengimo darbų, observatorijos direktorius sunkiai susirgo. Instrumentu pasinaudoti jis taip ir nespėjo; tolimesnę darbą pa-

vedęs savo padėjėjui Matvejui Gusevui, pats išvyko gydytis į Peterburgą. Po gydymo G. Sableris šiek tiek sustiprėjo, bet neilgam. 1865 m. rudenį liga ėmė sparčiai progresuoti (auglys galvoje), ir gruodžio 16 d. astronomas mirė. G. Sableris palaidotas Vilniaus evangelikų liuteronų kapinėse; sovietmečiu jas sunaikinus, kapo vieta liko nežinoma. Jo mokslinę veiklą Vilniaus observatorijoje sėkmingai tęsė astronomai Matvejus Gusevas (1826–1866) ir Piotras Smyslovas (1827–1891). Gražiai pradėti vilniškių astronomų darbai nutrūko po nelemto 1876 m. gaisro, kurio metu žuvo ir retasis Dalmejerio fotoheliografas. Tai buvo viena iš Vilniaus observatorijos uždarymo priežasčių.

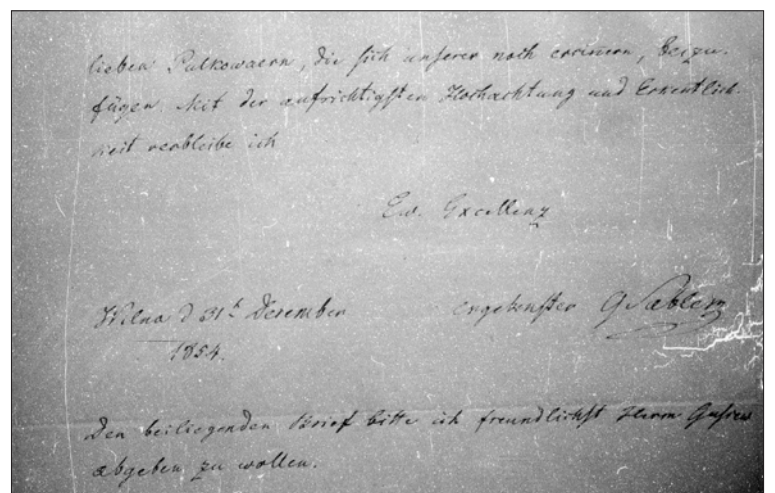
Mokslo istorijoje G. Sablerio pėdsakai labai ryškūs – jis naujų Vilniaus observatorijos astrofizinių tyrinėjimo krypčių sumanytojas ir pradininkas. Astronomo 200 metų gimimo sukaktis neseniai buvo paminėta XXIV Baltijos šalių mokslo istorijos konferencijoje Taline.

Heliokopo prizmė ir G. Sablerio okuliaras (jame įrašas „G. Sabler Pulkowo“)

Mokslininkas gimė 1810 m. gegužės 12 d. Haljaloje, Estijos Rakverės rajone liuteronų pastoriaus šeimoje. Studijavo Dorpatu (Tartu) universitete Teologijos fakultete. Čia G. Sableris susidomėjo gamtos mokslais ir ypač astronomija, kurios kursą skaitė žymusis Vilhelmas Struvė (1793–1864). Jis pastebėjo jaunuolio gabumus ir išrūpino G. Sableriu jaunesniojo padėjėjo vietą Dorpatu observatorijoje. Studijuodamas G. Sableris uoliai užsiėmė stebėjimais, kai kuriuos jų paskelbė mokslinėje spaudoje. Netrukus G. Sableriu teko įsijungti ir į observatorijos darbuotojų atliekamus svarbius geodezinius darbus. 1836–1837 m. jis dalyvavo ekspedicijoje, kurioje buvo matuojamas Juodosios ir Kaspijos jūrų lygių skirtumas. Pasibaigus šiems, praktiniams, darbams, G. Sableris redagavo surinktą

buvo įsteigta ir Pulkovo observatorija. Paskirtas jos direktoriumi, W. G. Struvė pakvietė darbštumu pasižymėjusį G. Sablerį įsijungti į observatorijos kolektyvą. Čia jaunam mokslininkui buvo pavesta didžiuoju meridianiniu skrituliu matuoti tiksliai žvaigždžių koordinates (tie duomenys reikalingi savajam šviesulių judėjimui nustatyti). Be to, G. Sableris dalyvavo ir atliekant geodezinius darbus chronometrinėje ekspedicijoje, kur buvo matuojamas ilgumos skirtumas tarp Pulkovo ir Altonos observatorių, atliekami Žemės dienovidžio lanko matavimai Suomijoje ir Besarabijoje. Gamtos apdovanotas įvairiapusiškais talentais, laisvalaikiu G. Sableris šlifudavo lėšius. Jam pavyko pagaminti gerus achromatinius objektyvus, kuriuos aprašė Mokslų akademijos biuletenyje. Vienas jų (su prizme) yra išlikęs iki mūsų dienų;

G. Sablerio parašas po 1854 m. iš Vilniaus rašytų laišku

Mokslo Lietuva

Gerbiami skaitytojai, laikraštį *Mokslo Lietuva* galite prenumeruoti ne tik pašto skyriuose, bet ir internetu, tinklalapyje www.prenumerata.lt. Taip pat galima prenumeruoti prekybos centrų MAXIMA XX ir MAXIMA XXX informacijos skyriuose.

JUBILIEJUS

FIAT LUX sakome Vilniaus pedagoginiam universitetui

Vilniaus pedagoginio universiteto jubiliejaus proga vardinę Meilės Lukšienės auditoriją atidaro rektorius prof. Algirdas Gaižutis, Edukologijos katedros Pedagogikos ir psichologijos instituto direktorė prof. dr. Ona Monkevičienė ir habil. dr. Ingė Lukšaitė

■ Atkelta iš 1 p.

pertvarkos epicentru. „Tai buvo švietimo politikos, ideologijos, tautiškumo, kultūros, tikrojo ugdymo pagrindinė ašis. Ji siekė, kad mokykla šviestų visais savo langais, visomis erdvėmis, kad būtų kultūros, vertybinio pasaulio įdvasinimo bei plėtros centras, kad

Skulptoriaus Leono Žuklio sukurtas bareljefas Meilės Lukšienės auditorijai

mokytojas būtų reformų skatintojas“, – taip M. Lukšienės siekius ir veiklą konferencijoje skaitytame pranešime apibūdino VPU Edukologijos katedros vedėja prof. Marija Barkauskaitė, primindama ir itin svarbius M. Lukšienės žodžius, kad švietimo reforma – tai virsmas žmogaus asmenybėje.

Šie žodžiai pažadino mintį, kurią dar 2004 metais darytame interviu „Mokslo Lietuvai“ išsakė Arhuso universiteto kolegijos rektorius prof. Ove Poulsenas (Poulsen). Svečias iš Danijos tuo metu dar buvo ir Europos fizikos draugijos prezidentas, o į Vilnių buvo atvykęs į profesorius Adolfo Jucio 100-osioms gimimo metinėms skirtą tarptautinę fizikų konferenciją. Tai štai Ove Poulsenas pasidalijo patirtimi vykdant mokslo reformą Danijoje. Profesorius Danijos mokslo

ir technologijų ministerijai padėjo vykdyti savo šalies mokslo reformą, kuri nebuvo sėkminga tol, kol buvo vykdoma „iš viršaus“. Prarasta nemažai laiko ir pastangų, kol suvokta, kad reforma neturi būti baubas, patys žmonės turi norėti reformos, su ja sieti didesnes ateities viltis. Kitaip tariant, reforma pajudėjo iš mirties taško, kai žmonės ją suprato, įsisąmonino ir palaikė. Ove Poulsenas mintyje turėjo mokslo reformą, o Meilė Lukšienė kalbėjo apie švietimą, bet abu suvokė reformą visų pirma kaip virsmą asmenybėje. Galioja tie patys universalūs dėsniai.

Nuo Meilei Lukšienei skirtos mokslinės konferencijos ir knietėtų pradėti VPU 75-mečiui skirtų jubiliejinių įvykių aprašymą, bet tada tektų ateičiai atdėti jubiliejinių iškilmių ir garbės daktarų regalijų teikimo pristatymą. Tai tas atvejis, kai įvykių eigą sukeisti vietomis tiesiog būtina.

Apšvietos idėjos atgimė Nepriklausomoje Lietuvoje

VPU 75-mečio jubiliejaus iškilmėse dalyvavo užsienio šalių ambasadoriai, Lietuvos Respublikos Seimo nariai, Lietuvos universitetų rektoriai, profesoriai, dėstytojai, studentai ir, žinoma, svečiai. Šventinį pranešimą VPU rektorius prof. akad. Algirdas Gaižutis pradėjo nuo reikšmingos istorinės detalės. 1775 m. Lietuvos edukacinė komisija Vilniuje įsteigė pirmąją mokytojų seminariją, kurioje buvo pradėti rengti pasauliečiai mokytojai. „Seminarium“ lotynų kalba reiškia daigyną, vadinasi, valstybėje buvo susirūpinta švietimo epochos idėjų skleidimo daigynu. Be pedagogų rengimo ir jų veiklos mokyklose ta užduotis nebūtų įvykdyta, ir tai jau buvo suvokta: naujoji pedagogų karta per mokyklas turėjo skleisti Apšvietos epochos idėjas, ugdyti jaunos protus, padėti kelti visuomenę ir taip stiprinti

VPU su jubiliejumi sveikina Lietuvos tautinio olimpinio komiteto prezidentas Artūras Poviliūnas ir olimpiniai čempionai, VPU auklėtiniai – krepšininkė Angelė Jankūnaitė-Rupšienė, plaukikė Lina Kačiušytė ir disko metikas Romas Ubartas

Apskritojo stalo forume „Aukštojo mokslo ateitis: prognozės 2010–2020 metams“ diskutuoja VPU rektorius prof. Algirdas Gaižutis ir mokslo prorektorius prof. Rimantas Želvys

Abiejų Tautų Respubliką (Lietuvos ir Lenkijos). Pedagogų veiklai buvo iškelti labai aukšti reikalavimai, o šią veiklą būtų galima prilyginti itin reikšmingai misijai.

Galima tik apgailestauti, kad Abiejų Tautų Respublikai gyvuoti buvo likę tik dvidešimt metų. Agresyvos kaimyninės valstybės pasidalijo Respublikos teritoriją, o Rusijai tekusioje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje mokytojų seminarija jau nebeturėjo jokių perspektyvų toliau veikti – carizmo politikai reikėjo visai kito tipo mokytojų, rūpėjo visai kitos idėjos.

Vis dėlto, istorijos pamokų nederėtų pamiršti. VPU rektorius Algirdas Gaižutis įsitikinęs, kad istorinis teisingumas turėtų būti atstatytas ir pasauliečių mokytojų Lietuvoje rengimo pradžia, taip pat ir VPU ištakas, reikėtų sieti su Edukacinės komisijos veikla ir jos 1775 m. Vilniuje įsteigta pirmąja mokytojų seminarija. Matyt, reikės įveikti tam tikrą mąstymo inerciją ir atstatyti istorinį teisingumą. Kol tai nepadaryta, vietoj 235 metų pedagogų pasauliečių rengimo pradžios sukakties tenka minėti gerokai kuklesnę – 75-mečio sukaktį. Tiek metų praėjo nuo Lietuvos Respublikos Prezidento Antano Smetonos dekreto, kai 1935 m. rugsėjo 18 d. buvo įsteigtas Respublikos pedagoginis institutas Klaipėdoje, dabartinio VPU pirmtakas.

Priminsime, kad 1935 m. Švietimo ministerija buvo numačiusi steigti du pedagoginius institutus – vieną Kaune, kitą Klaipėdoje. Nepriklausomoje Lietuvoje jau buvo suvokta, kad tik per mokytoją, pedagogą, mokyklą ir mokslą galima išmintingai ugdyti ir lavinti jaunimą, toliau stiprinti Lietuvos valstybę. Argi tai ne tolesnė Apšvietos epochos idėjų tąsa kitoje epochoje ir visai kitomis tautos ir valstybės egzistavimo sąlygomis?

Neįkyrus ekskursas prieš ištakų

Gyvenimas pakoregavo pradinį sumanymą nepriklausomoje Lietuvoje steigti du pedagoginius universitetus. 1933 m. sausio 30 d. Vokietijoje į valdžią atėjus hitlerininkams, vokiečių

nacionalsocialistai suaktyvino savo veiklą taip pat ir Klaipėdos krašte. Į ką galėjo remtis Lietuvos vyriausybė ir valstybės institucijos šiame krašte? Lietuvių inteligentų Klaipėdoje ir Klaipėdos krašte buvo maža, prieš Lietuvą vis arčiau buvo varoma nacių propaganda. Klaipėdos krašte veikęs Vokietijos nacionalsocialistų darbininkų partijos skyrius suskilo į Krikščionių socialistų darbininkų sąjungą (1932 m.) ir Socialistinę tautos Sąjungą (1933 m.). Pirmajai vadovavo pastorius Teodoras fon Zesas (Sass), antrajai – veterinarijos gydytojas Ernestas Noimanas (Neumann). Šios partijos ginklavosi, aktyviai rengėsi sukilimui ir siekė atplėšti Klaipėdos kraštą nuo Lietuvos nacistinės Vokietijos naudai. Kadangi net tarp kai kurių mūsų istorikų pasigirsta samprotavimų dėl 1923 m. įvykių, kai Klaipėdos kraštas buvo pripažintas Lietuvai, abejojama Lietuvos veikslių „teisėtumu“, todėl dera bent trumpai priminti įvykius, kurių sukūryje Klaipėdoje ir buvo įkurtas Pedagoginis institutas.

Nepamirškime, kad Lietuvos suverenumas Klaipėdos krašte buvo apribotas. Tai buvo autonominis vienetas Lietuvos sudėtyje, Klaipėdos krašte galiojo svarbiausi Vokietijos įstatymai, veikė senasis vokiečių administracijos aparatas. Valdininkai, teisėjai, policijos darbuotojai, mokytojai buvo prieš Lietuvą nusistatę vokiečiai. Krašte veikė Vokietijos agentai, vykdę revanšistinę ardomąją veiklą, valstybės įstaigose buvo pripažįstami tik Vokietijoje išduoti aukštojo mokslo diplomai. Vyko tolesnė jaunimo vokietinimo veikla per įvairias kultūrinės ir kitokio pobūdžio draugijas. 1934 m. sausio 18 d. planuotas vokiečių nacių, remiamų Rytprūsių smogikų dalinių, sukilimas buvo atidėtas iki pavasario.

Štai tomis, labai sudėtingomis sąlygomis, Lietuvos vyriausybė parodė didelį ryžtą. 1934 m. vasario 9 d. Klaipėdos krašte buvo pradėti suiminėti nacių vadovai, o tų pačių metų gruodžio 14-ąją Kaune pradėtas Klaipėdos krašto nacių vadovų ir perversmininkų teismo pro-

Apskritojo stalo forumas „Aukštojo mokslo ateitis: prognozės 2010–2020 metams“ Vilniaus pedagoginėje universitete

Atsiremdamas į VPU praeities laimėjimus rektorius A. Gaižutis optimistiškai vertina šios Alma mater ateitį

Krokvos pedagoginio universiteto rektoriumi prof. Michalui Slivai (Michał Śliwa) įteikiamos VPU garbės daktaro regalias

metų rugsėjo 18 dieną. Į nacių kumštį atsakyta švietimo stiprinimu. Švietimas sudarė Lietuvos politikos prioritetą Klaipėdos krašte, o pedagogai, mokytojai turėjo tapti tos politikos svarbiausiais įgyvendintojais. Geopolitiniu, kultūriniu ir šviečiamuoju atžvilgiu tai buvo toliaregiška ir humaniška politika.

Žinoma, galima polemizuoti, kiek ta Lietuvos politika Klaipėdos krašte buvo veiksminga, kadangi 1939 m. kovo 22 d. nacistinė Vokietija brutaliai karine jėga padarė tai, ko 1934 m. pavasarį nespėjo padaryti T. Zaso ir E. Noimano vadovaujami naciai kartu su Rytprūsių smogiamaisiais daliniais – užgrobė Klaipėdos kraštą. Lietuvos Respublikos įstaigos tą dieną nustojo veikti, Pedagoginis institutas buvo perkeltas į Panevėžį. Tų pačių metų rudenį, kai Lietuva atgavo Vilnių,

šis institutas buvo perkeltas į Lietuvos sostinę ir pavadintas Vilniaus pedagoginiu institutu. Jo profesūrai, dėstytojams ir studentams iškilo panašus, kaip kad teko atlikti Klaipėdoje, uždavinys: dabar jau Lietuvos sostinės atletuvinimo, nacionalinių pajėgų kūrimo ir telkimo, mokytojų Vilniaus ir Vilnijos mokykloms rengimo darbai.

Visi šie ekskursai į VPU praeities šventinėse prakalbose nenuskambėjo, ir tai suprantama. Jubiliejaus iškilimams – tai ne politologų konferencija, kuri skirta tuos reikšmingus klausimus aptarti. Norint suprasti šio universiteto reikšmę ir svarbą esminių šalies uždavinių sprendimui, kai ką iš tos 75-erių metų istorijos pravartu prisiminti. Taip pat ir 1992 m. gegužės 20-osios datą, kai Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba institutui suteikė universiteto statusą, jį patvirtino, ir tada jis įgijo Vilniaus pedagoginio universiteto vardą. Jubiliejus – tinkama proga pasidžiaugti laimėjimais, bet mes pasitenkinsime tik keliais faktais, kuriuos rektorius Algirdas Gaižutis pateikė šventiniame pranešime. Vidurinės grandies mokyklų direktoriais šalyje dirba 657 šio universiteto auklėtiniai. Dešimt šio universiteto studentų tapo olimpiniais

čempionais, tiek pat iškovota pasaulio ir 20 Europos čempionų vardų.

Neatsitiktinai, į jubiliejinį renginį savo Alma mater pasveikinti atėjo Lietuvos tautinio olimpinio komiteto prezidentas Artūras Poviliūnas ir olimpiniai čempionai – krepšininkė Angelė Rupšienė, plaukikė Lina Kačiušytė ir pirmasis nepriklausomos Lietuvos olimpinis čempionas disko metikas Romas Ubartas. 86 universiteto absolventai ir profesoriai tapo nacionalinių (valstybinių) mokslo, kultūros ir meno premijų laureatais. Vardyti būtų galima ilgai, bet galima apibendrinti: be šio universiteto sunku įsivaizduoti dabartinį Lietuvos aukštąjį mokslą, kultūrą, sportą ir daugelį kitų šalies veiklos sričių.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Fatih universiteto (Turkija) rektorius Šerifas Ali Tekalanas (viduryje) VPU 75-mečio jubiliejaus iškilimėse, kartu su šio universiteto Senato nariais

cesas. Į teisiųjų suolą sėdo 122 asmenys, tarp jų – T. Zesas ir E. Noimanas. Teismas tęsėsi iki 1935 m. kovo 23 dienos. Pirmą kartą istorijoje buvo teisiami vokiečių naciai – ko nesugebėjo ar nenorėjo padaryti didžiosios valstybės, ryžtingai padarė Lietuva. Deja, didžiųjų valstybių spaudžiama Lietuva turėjo nuolaidžiauti naciams – keturiems nu-

teistiesiems mirties bausmės nuosprendį teko pakeisti sunkių darbų kalėjimu, o 1938 m. iš kalėjimo teko paleisti paskutinius to proceso nuteistuosius.

Ekskursas į to meto Klaipėdos krašto įvykius mums primena, kokiomis aplinkybėmis Klaipėdoje 1935 m. pradėjo veikti Respublikos pedagoginis institutas. Lietuvos vyriausybė

krašte pirmiausia stiprino ne represinį aparatą, bet veikė per švietimo politiką. Siekdama sustiprinti politines ir kultūrinės Lietuvos pozicijas Klaipėdos krašte 1935 m. ten įsteigė dvi lietuviškas aukštąsias mokyklas – Pedagoginę ir Prekybos institutus. Jų atidarymo ir studentų imatrikuliacijos iškilimės buvo surengtos tų

Gamtos tyrimų centras

skelbia konkursą jaunesniojo mokslo darbuotojo pareigoms užimti (2 pareigybės) Botanikos instituto Floros ir geobotanikos laboratorijoje ir P. B. Šivickio parazitologijos laboratorijoje.

Reikalavimai pretendentams, dokumentai, kuriuos turi pateikti konkurse pageidaujantys dalyvauti asmenys, ir kita informacija pateikiama interneto svetainėje: www.gamtostyrimai.lt.

Telefonas ir el. paštas pasiteirauti:

8 5 2729898, evelina.mikalajunaite@gamtostyrimai.lt

Konkurso paskelbimo terminas: 2010-11-22.

Dokumentų pateikimo terminas: 2011-02-21.

MŪSŲ KALBA

Naujas „Fizikos terminų žodyno“ leidimas

Valerija VAITKEVIČIŪTĖ

Pabaiga, pradžia Nr. 19

FTŽ prieveiksnius kirčiuoja kaip norminiai žodiniai (DŽ 2000, 2006), gramatikos, žinynei ir kirčiavimo vadovėliai, rekomenduoti Vadovėlių leidybos komisijos ar Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, pvz.:

plokščiai 64, 396, *stačiai* 65, *stipriai* 46, *tolylgiai* 301, *netiesiogiai* 392, *nykstamai* 928, *beveik* 47, 304, 699, *absoliučiai* 371 ir kt.

Dabar LR ir LTV kirčiuoja *plóšk-čiai*, *stáčiai*, *stípriai*, *nýkstamai*, *beveik*, *absoliučiai*. Išnormintas ir daugelio kitų prieveiksnių kirčiavimas, pvz.: *karčiai* (= *karčiaĩ*), *nebrangiai* (= *nebrángiai*), *skubiai* (= *skubiaĩ*), *tiksliai* (= *tiksliaĩ*), *grūbiai* (= *grubiaĩ*), *pigiai* (= *pigiaĩ*), *atsargiai* (= *atsargiaĩ*), *nepaprastai* (= *nepaprustaĩ*), *visiškai* (= *visiškiaĩ*), *didvyriškai* (= *didvyriškaĩ*), *asmėniškai* (= *ásmėniškaĩ*), *individualiai* (= *individualiaĩ*), *intensyviai* (= *intensyviaĩ*), *aktiviai* (= *aktyviaĩ*), *netoliesė* (= *netolíese*) ir kt.

Išnormintas kirčiavimas ir būdvardžių bevardės giminės, kuri išlaiko v. g. v. vardininko kirčio vietą ir priegaidę, pvz.: *aiškù* (= *áišku* – *áišku*), *lygù* (= *lýgu* – *lýgus*), *raiškù* (= *ráišku* – *ráišku*), *įdomù* (= *įdomù* – *įdomù*), *malonù* (= *malonù* – *malonù*), *nesvařbu* (= *nesvarbù* – *nesvarbù*) ir kt.

FTŽ būdvardžius su priesaga *-inis*, *-ė* kirčiuoja pagal taisyklę, kurių laikosi DŽ 2000, 2006 ir kiti norminiai leidiniai.

Pirmoji taisyklė. Kai dviskiemenių pamatinių žodžių kirčiuojama d. g. galūne, būdvardžio kirčiuojama priesaga *-inis*, *-ė* ir yra nepastovaus kirčiavimo:

bangù – *banginė* 19, *daliù* – *dalinė* 33, *darbù* – *darbinė* 33, *dienù* – *dieninė* 35, *dirbtù* – *dirbtinė* 35, *dirbtinė* 27, *gamtù* – *gamtinė* 364, 510, 570, 571, 870, 882, 893, *gamtinės* d. v. 143, *garsù* – *garsinis* 23, *garsinė* 494, *kampù* – *kampinė* 31, *krypčių* – *kryptinė* 29, *kryžmù* – *kryžminė* 464, *kryžminiai* 711, *kryžminė* 594, *laikù* – *laikinis* 23, *pradžių* – *pradinis* 504, *pradinė* 33, 175, 438, 577, *pradinės* d. v. 617, *ribù* – *ribinė* 31, *spalvù* – *spalvinis* 18, *šviesù* – *šviesinis* 647, *talpù* – *talpinė* 34, *tautù* – *tautinis*, FTŽ *tarptautinis* 21, 183, 488, 921, *tarptautinė* 643, 659, 830, 941, *tiesiù* – *tiesinė* 20, 34, *netiesinė* 19, *vardù* – *vardinė* 34, *vidù* – *vidinė* 29.

Dabar šios taisyklės nesilaikoma. LR, LTV kirčiuoja nesuprasi kaip: *gamtiniai* d. v., *gamtinių* d. k., *kryžminė* (laida Krėžminė ugnis), *tarptautinius* ir *tarptautinius*, *daiktiniai* (= *daiktiniai* – *daiktų*, *dáiktas*), *neeilinė* v. įn. (= *neeilinė* – *eilių*), *kalbinė* (= *kalbinė* – *kalbų*), *laukinių* v. įn., *laukinius* d. g. (= *laukinių*, *laukinius* – *laukų*), *lytinis* (= *lytinis* – *lyčių*), *plānis* (= *planinis* – *planų*), *teisminė* (= *teisminė* – *teismų*), *ikiteisminių* v. įn. (= *ikiteisminių*), *tiñklinė* v. g.

(= *tinklinė* – *tinklų*), *vidinė* v. įn., *vidinius* d. g. (= *vidinė*, *vidinius* – *vidų*), *žėdinio* v. k. (= *žėdinio* – *žėdų*), *jungtinės* d. g. (= *jungtinės* – *jungtų*), *riñktinė* v. įn., *riñktinės* v. k. (= *riñktinė*, *riñktinės* – *riñktų*) ir t. t.

Antroji taisyklė. Būdvardžių su priesaga *-inis*, *-ė*, padarytų iš dviskiemenių žodžių, kurių d. k. kirčiuojama šaknis, FTŽ, kaip ir DŽ 2000, 2006, kirčiuoja šaknį, ir jie yra pastovaus kirčiavimo:

fāzių – *fāzinė* 24, *jōnų* – *jōninis* 35, *jōninė* 25, *kvántų* – *kvántinis* 28, 589, *kvántinė* 19, 157, *láiptų* – *láiptinis* 123, *peilių* – *peilinis* 648, *pōrų* – *pōrinė* 134, *rañkų* – *rañkinis* 584, 890, *rėžių* – *rėžinė* v. įn. 717, *skaičių* – *skaičinė* 26, 32, *smūgių* – *smūginė* 33, *spėktru* – *spėktrinė* 26, *rentgenospektrinė* 26, *tėisių* – *tėisinė* 451, *tėrmų* – *tėrminis* 17, 31, *tūrių* – *tūrinis* 19, *viētų* – *viētinė* 26, *zōndų* 445, *zōdinis* 157.

Dabar kirčiuojama kaip papuola: *laiptinis*, *laiptinis*, *rankinė*, *rankinė*, *rankinė*, *veisliniai* (= *veisliniai* – *veislių*), *jūrinės* (= *jūrinės* – *jūrų*) ir kt.

Trečioji taisyklė. Kai daugiaskiemenio pamatinio žodžio v. g. kirčiuojamas trečiasis ar dar tolimesnis skiemuo nuo galo, būdvardžių kirčiuojama priesaga *-inis*, *-ė*, ir jie yra nepastovaus kirčiavimo. FTŽ juos kirčiuoja būtent taip:

āsmenį – *āsmėninis* 167, 168, *āsmėninė* 506, *bangolaidį* – *bangolaidinė* 28, *įgertį* – *įgertinė* 25, *išorę* – *išorinis* 202, *išorinė* 31, 36, *įprastą* – *įprastinė*, *pāgrindą* – *pāgrindinis* 28, 648, *pāgrindinė* 33, *pārengtį* – *pārengtinė* 25, *priemaišą* – *priemaišinis* 83, *sánytkį* – *sánytkinė* 31, *skaitymenį* – *skaitymeninis* 21, 23, *sūgertį* – *sūgertinė* 26, *šilumą* – *šiluminis* 21, *šiluminio* 27, *šiluminė* 19, 26, 34, *visumą* – *visuminė* 35, *antžemį* – *antžeminis* 742 (beje, 581 apsirakta – sukirčiuota *antžeminė*), taip pat negerai *poėminis* 539 (= *poėminis* – *poėmį*).

Pagal šią taisyklę kirčiuojami ir būdvardžiai nuolatinis 21, nuolatinė 25, 36, pilnutinė 33, vidutiniai d. v. 482, neturintys pamatinio žodžio.

„Naujoji“ kalbininkų karta reikalauja kirčiuoti *asmėninis*, *asmėninė*, *asmėnines* d. g. (= *asmėnines*), *pagrindinių* v. įn. (= *pagrindinių*), *pagrindinius* d. g. (= *pagrindinius*), *piniginės* d. g. (= *piniginės* – *pinigų*), *vidurinė* v. įn. (= *vidurinė* – *vidurį*), *įprastinius* (= *įprastinius*), *poilsinės* d. g. (= *poilsinės* – *poilsį*), *vidutinius* (= *vidutinius*), *paskutinius* v. įn. (= *paskutinių*), *paskutinius* d. g. (= *paskutinius*), *paskutines* (= *paskutines*).

Priesaga *-inis*, *-ė* FTŽ, kaip ir DŽ 2000, 2006, kirčiuojama ir iš kitų kalbų žodžių padarytų vedinių, išlaikančių šiuos nesukirčiuotus formantus:

-ul -ė – *molėkulė* – *molekulinė* 19, 25; -en -as – *reñtgeną* – *reñtgeninė* 26, *prōcentas* 561), -or -ius – *teñzorių* – *teñzorinė* 20, 26, *vėktorių* – *vėktorinė* 20, 26; -um -as – *vākuumą* – *vākuuminė* 20; -ik -a – *fiziką* – *fizikinis* 17, *fizikinė* 15, 19, 24, 327.

FTŽ gerai kirčiuoja *mozālika* 472 (it. *mosaico*), o iš žodžio padarytą būdvardį su priesaga *-inis*, *-ė* negerai: *mozālikinis* 364, *mozālikinė* 622, čia būdvardis išlaiko formantą *-ik-*, tai *mozālikinis*, *mozālikinė*.

Priesagos *-inis*, *-ė* nekirčiuoja dalis kitų kalbų padarytų vedinių, neišlaikančių šių formantų: -ik -a – *dināmiką* – *dināminė* 33, *elektrodināminis* 21, *ferodināminis* 21, *grāfiką* – *grāfinė* 24, *matemātiką* – *matemātinis* 30, *matemātinė* 25, *mechāniką* – *mechāninis* 31, *mechāninė* 27, *kvantmechāninis* 17, *optika* – *optinis* 19, 83, *optinė* 27, 32, *statistiką* – *statistinis* 28, *statistinė* 19, 26, *stātiką* – *stātinis* 19, 34, *astātinis* 21 (a- – priešdėlis), *elektrostātinė* 34; -ij -a – *absōrbciją* – *absōrbcinė* 24, *aktyvāciją* – *aktyvācinė* 24, *biologiją* – *biologinė* 34, *chēmiją* – *chēmėnė* 24, 39, *radiochēmėnė* 26, *cirkuliāciją* – *cirkuliācinis* 55, *deformāciją* – *deformācinė* 540, *difrākciją* – *difrākcinė* 24, *difūziją* – *difūzinis* 35, *difūzinė* 24, *dispērsiją* – *dispērsinė* 24, *emisiją* – *emisinė* 24, *fluorescēnciją* – *fluorescēncinė* 24, *fūnciją* – *fūncinė* 24, *gravitāciją* – *gravitācinė* 28, 61, *harmōniją* – *harmōninė* 24, 34, *imērsiją* – *imērsinė* 25, *indūkciją* – *indūkcėnis* 21, *konformāciją* – *konformācinė* 25, *kristalogrāfiją* – *kristalogrāfinė* 25, *laboratoriją* – *laboratorinis* 21, *liuminescēnciją* – *liuminescēncinė* 25, *-mėtriją* – *fotomėtrinė* 24, *geomėtrinė* 19, *gravimėtrinė* 24, *kolorimėtrinė* 25, *radiomėtrinė* 26, *refraktomėtrinė* 26, *mikroskōpijį* – *mikroskōpinė* 25, *redūkciją* – *redūkcėnis* 19, *simėtrijį* – *simėtrinė* 33, *transformāciją* – *transformācinės* d. v. 638, *transliāciją* – *transliācinis* 666, *vibrāciją* – *vibrācinis* 59.

Taip reikia kirčiuoti ir *informāciją* – *informācinis*, *operāciją* – *operācinis*, *organizāciją* – *organizācinis*, *peñsiją* – *peñsinis*, kurių FTŽ nėra. Visi jie pastovaus kirčiavimo.

„Naujoji“ kalbininkų karta dalį tos pačios darybos žodžių be pagrindo ir be logikos verčia kirčiuoti vienaip, kitaip (pusė skusta, pusė lupta) ir girdime: *informacinis*, *informaciniai*, *informaciniu*, *informacinė*, *informacines* d. g., *informaciniu* v. įn., *organizacinis*, *operacėnė*, *operacėnis* d. g. ir *generalinis* (= *generālinis*). Kaip gali būti *informaciniu*, jei v. v. *informacinis*?

Ketvirtoji taisyklė. Kai daugiaskiemenių pamatinių žodžių v. g. kirčiuojamas antrasis nuo galo skiemuo, tai būdvardis su priesaga *-inis*, *-ė* išlaiko šio skiemens kirčio vietą bei priegaidę ir yra pastovaus kirčiavimo. FTŽ laikosi šios taisyklės: *kokybę* – *kokybinis* 25, *tikimybę* – *tikimėbinis* 17, *pagālbą* – *pagālbėnis* 28, 125, 156, 882, 920, *pagālbėnė* 237, 348, 489, 563, *pavīřių* – *pavīřėnis* 19, *anōdą* – *anōdinis* 31, *atōmą* – *atōminis* 893, *atōminė* 155, 723, *atōminės* d. v. 143, *atōminių* 442, *eksperimēntą* – *eksperimēntinis* 30, *eksperimēntinė* 34, *elektrōną* – *elektrōnėnis* 21, *elemeñtą* – *elemeñtinė* 24, *etalōną* – *etalōnėnis* 21, *fotōną* – *fotōnėnė* 35, *impūlsą* – *impūlsėnis* 21, 867, *kanōną* – *kanōnėnis*

28, *komplėksą* – *komplėksėnė* 22, *kvadrātą* – *kvadrātėnė* 34, *magnētą* – *magnētėnis* 18, *magnētėnė* 25, 27, 28, 29, 34, *elektromagnētėnis* 21, *neutrōną* – *neutrōnėnis* 35, *neutrōnėnė* 25. Išimtis, kurios laikosi ir FTŽ, yra *elėktrą* – *elėktrėnis* 884, *elektrėnė* 27, 263, *magnetoelėktrėnis* 21, *termoelektrėnis* 22.

Medžiagą reiškiančių būdvardžių su priesaga *-inis*, *-ė*, padarytų iš dviskiemenių ir daugiaskiemenių žodžių, norminiai leidiniai (DŽ 2000, 2006 ir kt.) kirčiuoja priesagą (yra kelios išimties). Jie nepastovaus kirčiavimo. Taip juos kirčiuoja ir FTŽ: *rūgščių* – *rūgštėnis* 19, *stiebių* – *stiebėnis* 29, *šarmų* – *šarmėnis* 19, 166, 857, *švinų* – *švinėnė* 34, *kristālą* – *kristalėnis* 417, *metālų* – *metalėnis* 377.

Dabar, prieštaraujant tradicijoms, jie laikomi pastovaus kirčiavimo? Kirčiuojama *auksiniu* (= *auksinių* – *auksų*), *mėšinis* (= *mėšinis* – *mėšų*), *mėšinių* (= *mėšinių*), *plieniniu* (= *plieninių* – *plienų*), *odėnes* d. g. (= *odėnės* – *odų*), *gintarinius* (= *gintarinių* – *gintarų*).

Esamojo laiko (kaip ir visų laikų) nepriešdėliniai veikiamieji įvardžiuotiniai dalyviai yra pastovaus kirčiavimo. Jie kirčiuojami kaip atitinkamo laiko 3-iasis asmuo. FTŽ:

sklaidantysis 765, 781, *sklaidančioji* 849, *trikdantysis* 551, 907, *trikdančioji* 738, 865, *trūkdamasis* 263, 646, 907, *trūkdančioji* 738, 756, 901, *trūkdamieji* 931, *vārantis* 471, 688, 912;

prisitāikantis 341, *sulaikantis* 701; *nesimaišantieji* 684; *bėgančioji* 60, *bėgančiosios* v. k. 184, 239, 433, *jūdančioji* 654, *jūdančiųjų* 157, 494, 520, *kylantysis* 374, 778, *kylančioji* 86, 860, *kriñtantysis* 374, 538, 730, 744, *kriñtančioji* 62, 86, 93, 216, 801, *nėšantieji* 928, *nykstančioji* 459, *rišančioji* 497, *silpstantysis* 788, *silpstančioji* 64, 577, *sleñkantis* 778, *slopstančioji* 756, *sūpančioji* 849, *vėrdantis* 702, *vėrpantis* 162;

ištekančias 744, *įtekančias* 744, *nėjudantis* 161, *nėjudančioji* 656, *neslōpstantieji* 928;

jūngiantysis 160, *kėliantis* 520, *lāukiantysis* 687, *lāužiantysis* 520, *lāužiančioji* 848, *skiriantysis* 161, *smōgiantysis* 161, *smōgiančioji* 94, *šnypčiantysis* 384, *veikiantioji* 294, *veikiančiųjų* 117;

apleñkiantysis 547, *apleñkiančioji* 751, *apsiribojančioji* 575, *pažeidžiantysis* 906, *praleñkiantysis* 741, *praleñkenčioji* 64, *sūgeriančioji* 894, *susisiekiantieji* 261;

stōvintieji 930, *stōvinčiosios* v. k. 188, 432, *švėytintysis* 151, *švėytinčioji* 673;

atspiñdinčioji 96, 533, 847, *neatspiñdinčioji* 97.

Tik esamojo laiko ir tik vyriškosios giminės vienaskaitos vardininko buvo kirčiuojama galūnė, kai dviskiemenio veiksmožodžio, iš kurio dalyvis padarytas, esamojo laiko 3-čiojo asmens su galūne *-a*, *-i* kirtis nušoka į priešdėlį, pvz.: *nėša*, *nėneša* – *nešantėnis*, *tiki*, *nėtiki* – *tikintėnis* (K. Būgos taisyklė). Dabar linkstama šios išminties atsiskyti. FTŽ vieną jų kirčiuoja kaip išimties: *jūda*, *nėjuda* – *judantėnis* 792, *kitą* – *ne-sleñka*, *nėslėnka* – *sleñkantėnis* 778.

Jų kirčiavimas irgi išnormintas. Kirčiuojama *stojančiųjų* (= *stojančiųjų*), *stovintieji* (= *stovintieji*) ir kt. Taip juos kirčiuoja net Švietimo ir mokslo ministerijos darbuotojai, nesilaikantys DŽ 2000, 2006 duotų normų.

dainuojantis 384, *diverguojančioji* 150, *ekranuojantis* 905, *filtruojantis* 700, *fluorescuojančioji* 437, *fokusuojantis* 905, *generuojančioji* 211, *greitėjantis* 298, *jonizuojančioji* 734, *jonizuojančiosios* v. k. 119, 138, 744, *jonizuojančiųjų* d. k. 744, *klaidžiojantis* 160, 478, *klaidžiojančioji* 62, 753, *klajojantis* 295, *lėtėjantis* 299, *lyginantis* 98, 906, *monochromatizuojantis* 721, *pulsuojančioji* 933, *ribojančioji* 121, *rusėnantis* 273, 274, *rusėnančioji* 755, *rusėnančioji* 749, 755, 929, *skātinantis* 906, *slopinantis* 906, *slopinančioji* 505, 756, *spinduliuojantis* 156, *spinduliuojančioji* 439, *stiprėjantieji* 930, *stiprinantis* 151, *trūkdančioji* 756, *vėluojantis* 478, 550, *vėluojančioji* 95, 757, *vėraujančioji* 363, 460, 498.

apsiribojančioji 575, *atspiñdinčioji* 533, 847; *neatsinaujinančioji* 438, *nerūdijantis* 533.

Esamojo laiko nerpriešdėliniai ir priešdėliniai neveikiamieji įvardžiuotiniai dalyviai, padaryti iš dviskiemenių esamojo laiko 3-čiojo asmens su galūne *-o* ar iš dviskiemenių veiksmožodžių, išlaiko 3-čiojo asmens kirčio vietą bei priegaidę ir yra pastovaus kirčiavimo. Tik priešdėlis *pėr-* kirčio niekam neatiduoda. Taip šiuos dalyvius kirčiuoja ir FTŽ:

ařdomoji 24, 381, *ařdomosios* v. k. 442, *bañdomasis* 368, 579, *bañdomoji* 92, *gniūždomasis* 809, *rāšomasis* 251, 696, 721, 935, *rāšomoji* 306, *rōdomasis* 279, 428, 694, *rōdomojo* v. k. 673, 681, *rōdomoji* 216, 915, *sklaidomasis* 440, 729, *sklaidomoji* 658, *stābdomasis* 207, 729, 776, 906, *stābdomosios* v. k. 713, *šāldomasis* 906, *tāikomoji* 195, 435, 451, 843, *vāldomasis* 924, *vāldomoji* 578, *vālgomoji* 142, *vālgomasis* 536, 685, *vālgomoji* 312.

FTŽ sukirčiuota pažymins *nežinomasis* *dėdis* 125, o daiktavardis – *nežinomasis* 479. DŽ 2000 pateikiama tik *nežinomas*, *-ojo* dkt. mat.

DŽ 2000 645 p., 2006 ir dar viename kitame leidinyje duodama žemiau pateiktų žodžių kirčiavimo variantų, priklausančių nuo prasmės:

„1 *rāšomasis*, *-oji* dkt., *rašomasis*, *rašomojo* dkt. rašytinis darbas. *Algebros*, *lietuvių kalbos* r.

2 *rāšom[asis]*, *-oji* dkt. 1. kuriuo rašoma: *-oji* mašinėlė, *-oji* plunksna. 2. ant kurio rašoma: r. popierius, r. stalas. 3. kuris rašoma: r. darbas“.

DŽ 2000 907 p., 2006 „*vālgomasis*, *-ojo* dkt., *valgomasis*, *vālgomojo* dkt. valgyti skirtas kambarys“.

Sovietmečio leidiniuose dar duodamas *vykdomasis*, *vėkdomojo* dkt. (komitetas) DŽ 2000, 932 p. – tik *vėkdomoji valdžia* veiksmožodžio *vėkdyti* lizde.

Šių dalyvių kirčiavimas jau išnormintas – kirčiuojama

skirstomųjų (= skirstomųjų), skirstomuosius (= skirstomuosius), valgomąsias (= valgomąsias) bananus; apšaudomieji 92, papildomas 262, 344, 891, 902, 911, papildomoji 305, 617, 704, 775, 899, priklausomas 285, 328, 380 ir kt.; neardomieji 25, 351, neardomosios v. k. 446, nepriklausomas 285, 328, 375, nepriklausomojo 115, nepriklausomųjų d. k. 461, nepriklausomoji 93.

Bet pėrstatomieji 492, nepėrstatomieji 491.

aukštinašias 862, aušinamas 396, aušinamoji 390, dėrinamas 352, 389, 434, 550, didinamas 764, diferencijuojamoji 236, drėkinamas 684, fokusuojamas 716, gārinamas 55, injekuojamas 228, integruojamas 102, 140, 205, 218, 233, 430, integruojamoji 236, 313, izoliuojamoji 437, jonizuojamas 702, kaitinamas 164, 319, 660, kaitinamoji 391, kilnojamas 182, 430, 688, lāšinas 527, lāšinoji 527, lāginamas 152, 424, 431, 445, lāginamoji 628, matuojamas 486, nešiojamas 431, nešiojamoji 313, pulsujamas 384, 824, pulsujamoji 737, 755, redukuojamas 492, 886, redukuojamoji 406, registruojamas 401, 432, 453, 454, reguliuojamas 344, 453, 454, 648, slopinamas 275, 470, 788, slopinamoji 930, spāusdinamas 432, spinduliuojamas 55, 800, spinduliuojamoji 65, 216, 593, 658, spinduliuojamosios v. k. 83, tikrinamas 59, 821, vėlinamas 687, žėminamas 863;

padėrinamas 344, panardinamas 395, 456, 486, 582, 670, panardinamoji 657; nėdrėkinamas 648, nekilnojamas 688; nelāginamas 619, nelāginamoji 628, nenauđojamoji 736, neredukuojamoji 491, nepoliarizuojamas 156, nespinduliuojamosios v. k. 83.

Šis tradicinis kirčiavimas visiškai išnormintas. Kirčiuojama auklėjamoji (= auklėjamoji), gyvenamuosius (= gyvenamuosius), kaltinamąsias, kaltinamųjų (= kaltinamąsias, kaltinamųjų), kilnojamąsias (= kilnojamąsias), kompensuojamuosius

(= kompensuojamuosius), menkinamąsias (= menkinamąsias), spausdinamąsias (= spausdinamąsias), nuskausminamųjų (= nuskausminamųjų). Tokio kirčiavimo pagrįstai neįteisino nei DŽ 2000, nei 2006, nes pastovų kirčiavimą keisti nepastoviu, griaunant senas jų kirčiavimo tradicijas, neapdiru. Apmadoka, kad žodynuose jų duota nepakankamai (žr. DŽ 2000 p. 279 *kāltinam//asis, ~ oji*), bet jų kirčiavimas aptartas kirčiavimo vadovėliuose.

Esamojo laiko neveikiamieji įvardžiuotiniai nepriešdėliniai ir priešdėliniai ar su neigiamąja dalelyte *ne* dalyviai, padaryti iš dviskiemenio esamojo laiko 3-ojo asmens su galūne *-a, -ia, -i*, kirčiuojami kaip įvardžiuotiniai nepastovaus kirčiavimo būdvardžiai *alkanāsias, -oji (āalkanāji)* ar *svetimāsias, -oji (svėtimāji)*. FTŽ:

einamōji 351, *grįžtamāsias* 607, 608, *grįžtamoji* 584, 645, 768, 898, *grįžtamōji* 61, 576, *kintamāsias* 283, 744, 811, *kintamōji* 807, *liekamāsias* 18, 698, 885, *liekamōji* 634, 807, *menamāsias* 939, *menamōji* 42, 689, *slėkamamoji* 176, *sukamāsias* 648, *trūkstamāsias* 770;

dengiamāsias 764, *draudžiamāsias* 708, *draudžiamōji* 408, *glaudžiamāsias*

440, *glaudžiamōji* 654, *glaudžiamosios* d. v. 61, *neigiamāsias* 608, *neigiamoji* 768, *neigiamosios* v. k. 605, *siurbiamāsias* 662, *skiriamoji* 536, *skleidžiamāsias* 721, *tariamōji* 756, *teigiamosios* v. k. 605, *teikiamōji* 177, *trāukiamoji* 865;

apgrėžiamōji 426; *regimāsias* 585, 712, *stebimāsias* 328; *atiduodamōji* 215, *atstojamāsias* 242, 908, *atstojamōji* 22, 50, 85, *įspėjamāsias* 645, *pakankamōji* 617, *praleidžiamāsias* 193, *prispaudžiamāsias* 350, *sugeriamāsias* 193, 648, *nejudamōji* 42, *neregimōji* 736.

Bet pėrduodamoji 216, pėreinamas 165, 701, 745, 824, pėreinamoji 86, 876, pėreinaimieji 929, pėreinaimoji 248, 410, 567, 622, 749, 755, 900, pėreinaimosios v. k. 441, pėrjungiamasis 165.

Dabar šių taisyklių nesilaikoma, kirčiuojama *puolamosios* v. k. (= *puolamosios*) *ginkluotės* ir neįvardžiuotiniai kirčiuojami klaidingai: *ėsamų* (= *esamų*) *politikų, gėrbiami* d. š. (= *gerbiami* ir *gerbiamieji*), *tiėkamų* d. k. (= *tinkamų*) *tiėkamos* v. k. (= *tinkamos*), *nemokamų* (= *nemokamų*);

n u s i k a l s t a m o s v. k. (= *nusikalstamos*) ir *net perkeliamų* (= *pėrkeliamų*).

Būtojo laiko neveikiamieji daugiaskiemieniai įvardžiuotiniai nepriešdėliniai ir priešdėliniai dalyviai, padaryti iš daugiaskiemenės bendraties, išlaiko jos kirčio vietą ir priegaide, t. y. kirčiuojami pastoviai. Taip juos kirčiuoja ir FTŽ:

aktėvintasis 319, *aktėvintoji* 255, 465, *aktėvintosios* d. v. 27, *defektuotasis* 644, *ekranuotasis* 73, 217, *indikuotasis* 386, 415, 468, *indikuotoji* 27, 163, 281, 753, *izoliuotasis* 376, *jaūtrintoji* 196, 412, *jonizuotasis* 17, *jonizuotoji* 848, *kombinuotasis* 400, *kompensuotasis* 364, 894, *kompensuotoji* 313, 748, *kondensuotasis* 894, *kondensuotosios* v. k. 194, *koreguotasis* 486, *kvantuotasis* 386, 645, *kvantuotoji* 775, *moduliuotasis* 859, 928, *moduliuotojo* 228, 645, *moduliuotieji* 928, *moduliuotoji* 754, *moduliuotosios* v. k. 63, 645, *normuotoji* 180, 212, *lydytasis* 374, *poliarizuotasis* 370, *poliarizuotoji* 736, 801, *redukuotasis* 257, 335, 911, 920, *redukuotoji* 796, 804, *skāidrintasis* 396, 487, *sōdrintasis* 882, *vėlintasis* 260, 646, *žymėtasis* 167, 303. FTŽ taisytnas *spinduliuotasis* 251 (= *spinduliuotasis*);

apibeđrintasis 241, 259, 325, 460, 545, 547, *apibeđrintoji* 210, *apšvitintasis* 60, *apvālintoji* 913, *atspindėtasis* 259, *atspindėtoji* 800, *dėmoduliuotasis* 644, *įelektrintasis* 372, 700, *išaugintasis* 364, *išblūktintasis* 60, *išdėrintasis* 352, *iškraipytoji* 62, *išlāgintoji* 753, *išmatuotasis* 125, *išsklaidytasis* 160, 224, 478, *išsklaidytoji* 734, *išsklaidytosios* v. k. 205, *išspinduliuotasis* 160, *išspinduliuotoji* 92, *ižėmintasis* 544, *ižėmintoji* 654, *nuskuđdintasis* 700, *nuskuđdintoji* 438, 749, *nuslopintasis* 469, *nusodintasis* 700, *paskirstytasis* 125, 370, *paskirstytoji* 808, *pratuřtintasis* 701, *sudėrintasis* 352, 388, *sudėrintieji* 920, *sudėrintoji* 658, *sumāžintasis* 886, *suprāstintasis* 462, *sutrikdytasis* 300, *sutrikdytoji* 460, *sutruėpintasis* 939, *sužādintasis* 46, 74, 161, 296, 388, 404, *sužādintoji* 467, *užpildytasis* 404, 701, *užpildytoji* 306, 496; *nekvantuotoji* 656, *nepoliarizuotasis*, 156, *nepoliarizuotoji* 801, *nesōdrintasis* 882, *nesutrikdytoji* 496, *nesutrikdytasis* 299, *neužpildytasis* 403, 700, *neužpildytoji* 496.

Kadangi šie įvardžiuotiniai būdvardžiai dažniausiai pasitaiko terminuose, tai jų nesu girdėjusi nei per LR, nei per LTV.

Begalinis ir šventas, moralinis bei dvasinis šeimos vaidmuo išsaugant meilę gyvybei

Kunigas dr. Kęstutis RALYS

Kęstutis RALYS

Straipsnis skiriamas Lietuvos švietimo reformos pradininkei, autoritetingiausiai mokslininkei, edukologei, literatūrologei, Lietuvos sąjūdžio iniciatyvinės grupės narei, habil. dr. Meilei Lukšienei atminti.

Nacionalinė mokslinė konferencija „Laiko iššūkiai Lietuvos švietimui“

Šiandien visas pasaulis garbingam ir mielajam mūsų Popiežiui Benediktui XVI raginant išsaugoti šventumą, pirmiausiai žvelgia į santuoką, kaip pirmąją bendruomenę, amžiną ir niekuo nepakeičiamą. Santuokinė meilė savo prigimtimi yra atvira priimti gyvybę (Jonas Paulius II, 1982, p. 183). Žmogaus, kuris yra pašauktas skelbti Dievo gerumą ir vaisingumą, orumas yra didžiai atskleidžiamas per gyvybės perdavimą. Tėvytė ir motinystė, biologiškai panašios į visų kitų gamtos būtybių, ypatingai yra panašios ir į patį Dievą. Tuo panašumu yra paremta šeima, laikoma žmogiško gyvenimo bendruomenė, meilės sujungtų asmenų bendruomenė – *communio personarum* (Šeimos teisių chartija, 1983 11 24).

Gyvybės perdavimas išreiškia socialinį šeimos subjektyvumą ir išjudina meilės ir solidarumo dinamizmą tarp visuomenės kartų. Būtina dar kartą atrasti socialinę vertę, tas visuotinio gėrio daleles, kurios yra įgimtos kiekvienam naujai į pasaulį atėjusiam žmogui. Kiekvienas vaikas dovanoja save broliams, seserims, tėvams – visai šeimai. Jo gyvybė yra dovana jo gyvybės kūrėjams, kurie negali nepajusti savo kūdikio buvimo, jo dalyvavimo jų gyvenime, jo įnašo į jų ir visos šeimos bendruomenės gerovę (Jonas Paulius II, 1994, p. 874).

Šeima, paremta santuoka, iš tikrųjų yra gyvybės šventovė, „vieta, kur gyvybė – Dievo dovana – gali būti tinkamai priimta, saugoma nuo dažnų pavojų, su kuriais ji susiduria, ir gali vystytis pagal tai, kas reikalinga autentiškam žmogaus augimui“ (Jonas Paulius II, 1994, p. 884). Šeimos vaidmuo, skatinant ir kuriant gyvybės kultūrą lyg griaušančios

„anticivilizacijos“ galimybės priešnuodį, kaip šiandien patvirtina daugelis tendencijų ir realių situacijų, yra lemiamas ir nepakeičiamas (Jonas Paulius II, 1991, p. 842; 1995, p. 505–507).

Santuokos sakramentą priėmusios krikščioniškosios šeimos gauna Dievo pašaukimą liudyti ir skelbti Gyvybės Evangeliją. Tai yra įsipareigojimas, kuris visuomenėje įgauna tikros ir drąsios pranašystės vertę. Todėl „Gyvybės Evangelija tarnauja ir tada, kai šeimos, ypač jungdamosi atitinkamas asociacijas, stengiasi užtikrinti, kad valstybės įstatymai ir institucijos ne tik niekaip nepažeistų teisės į gyvybę nuo pradėjimo iki natūralios mirties, bet ją globotų ir skatintų“ (Jonas Paulius II, 1994, p. 891).

Per sąmoningą motinystę ir tėvytę šeima prisideda prie socialinio gėrio, būtent todėl sutuoktiniai tampa ypatingais Dievo kūrimo darbo dalininkais. Šios atsakomybės našta neturi virsti pasiteisinimu dėl savanaudiško uždarmo, bet turi lydėti sutuoktinių sprendimą priimti gyvybę. Atsižvelgiami į fizinės, ekonomines, psichologines ir socialines sąlygas, sąmoningais tėvais laikysime tuos, kurie, protingai apgalvoję ir kilnumo skatinami, nusprendžia susilaukti daugiau vaikų arba dėl rimtų priežasčių pasiryžta ribotą ar neribotą laiką negimdyti, bet laikytis dorinių įstatymų (Pastoracinė konstitucija *Gaudium et Spes*, 1966, p. 1070–1072). Motyvai, kurie turėtų skatinti sutuoktinius sąmoningai motinystei ir tėvytei, prasideda nuo visiško jų pareigų Dievui, sau, šeimai ir visuomenei pripažinimo, laikantis teisingos vertybių hierarchijos.

Tik sutuoktiniai nusprendžia, kiek laiko turi praeiti nuo vieno gimdymo iki kito, ir kiek vaikų jie turės. Viena iš jų neatimamų teisių yra atlikti pareigą Dievui, kreipiant atitinkamą dėmesį į pareigas vienas kitam, savo gimusiems vaikams, šeimai ir visuomenei (Pastoracinė konstitucija *Gaudium et Spes*, 1966, p. 1070–1072).

Svarbu, kad valstybinės valdžios intervencija, kiek leidžia kompetencija, suteiktų informaciją ir priimtų tinkamus įstatymo projektus demografijos

srityje. Visa tai turi būti vykdoma jaučiant pagarbą asmenims ir išsaugant sutuoktinių laisvę. Tokia intervencija „niekada negali pakeisti sutuoktinių sprendimų“ (Katalikų Bažnyčios katekizmas, p. 2372).

Troškimas būti motina ar tėvu dar nepatvirtina „teisės turėti vaiką“, o negimusio vaiko teisės yra akivaizdžios. Negimusiui vaikui turi būti garantuojamos geriausios įmanomos gyvenimo sąlygos per santuokinės šeimos stabilumą, dviejų asmenų – tėvo ir motinos – vienas kito papildymą (Katalikų Bažnyčios katekizmas, p. 2378). Nauji tyrimai ir jų technologinis pritaikymas reprodukcijos srityje kelia naujus, subtilius klausimus apie visuomenę ir normas, reguliuojančias

socialinį žmogaus gyvenimą.

Neturime pamiršti žmonių, atkreipusių dėmesį į šeimos ir bendruomenės švietimą. Viena iš tokių, pedagogė habil. dr. Meilė Lukšienė – didis švietulys Lietuvos švietimo reformoje, daug nuveikusi ugdant šiuolaikinę šeimą, mokant atrasti amžiną Dievišką šviesą – gyvybės davėjo šviesą.

Vydūno premijos

Vydūno draugija yra numačiusi skirti premijas geriausiems 2011 metais ginamiems humanitarinių ir socialinių mokslų magistrui darbams, skirtiems Vydūnui. Vertinimui pristatomi magistro darbai gali būti iš filosofijos, religijotyros, literatūrologijos, kalbotyros, menotyros, sociologijos, kultūrologijos, istorijos, etnologijos, knygotyros, žurnalistikos, edukologijos, psichologijos, politologijos, taip pat iš medicinos sričių. Gali būti pristatomi ir magistriniai darbai iš dailės, muzikos, taip pat kino kūriniai, režisuoti spektakliai bei aktoriniai vaidmenys.

Priimami tik dešimčia ar devyniais balais įvertinti magistro darbai bei meno kūriniai.

Komisijos geriausiai įvertintų darbų autoriams bus skiriamos trys premijos:

pirmoji – 3 000 litų
antroji – 2 000 litų
trečioji – 1 000 litų.

Darbai kartu su vadovų ir oficialių oponentų recenzijomis, patvirtintomis aukštojo mokykloje, kurioje darbas apgintas iki 2011 m. liepos 1 d., pristatomi į Lietuvos literatūros ir tautosakos institutą (Vilnius, Antakalnio g. 6), su nuoroda „Vydūno draugijai“. Apie vertinimui numatytą pristatyti magistrinių spektaklių, vaidmenų ar kitokių meno kūrinių peržiūras Vydūno draugija informuojama ne vėliau kaip prieš savaitę iki peržiūros.

Informacija teikiama telefonais: 8 689 71300 (Vaclovas Bagdonavičius), 8 656 68205 (Aušra Martišiūtė); el. paštu: vacybag@gmail.com, martisiute@liti.lt.

Vydūno draugija

* Veiksmazodžio *spāusdinti* ir jo vedinį kirčio iš šaknies negalima kelti į priešagą – *spausdinti*, kaip reikalauja VLKK pirm. I. Smetonienė, nes parūpinamųjų veiksmazodžių visada kirčiuojama šaknis, plg. *kāldinti, kāltinti, siūdinti, spāusdinti*.

DVASIA IR MEDŽIAGA

Valdovų rūmai buvo atstatomi kaip Lietuvos valstybingumo simbolis (2)

Pradžia Nr. 20

Ilgametis Vilniaus pilių teritorijos, Katedros, atstatomų Valdovų rūmų, kitų reikšmingų istorijos ir kultūros paveldo objektų tyrinėtojas, architektas ir restauratorius, humanitarinių mokslų daktaras Napalys KITKAUSKAS yra ta asmenybė, į kurio žodį įsiklauso visi, kuriems rūpi sąžininga tiesa įvairiais mūsų kultūros paveldo klausimais, taip pat ir dėl daug kam užkliūvančių Valdovų rūmų. Prie šio objekto N. Kitkauskas dirba nuo 1987 m., o 1995 m. tapo LDK Valdovų rūmų atstatymo projekto moksliniu vadovu ir šias pareigas ėjo iki 2010 metų.

Panevėžiečiai neapvykę

ML. Kaip vertinate Panevėžio statybininkų indėlį, atstatant Valdovų rūmus? Priekaištai, kad prezidentui A. M. Brazauskui tai buvo „savi“ statybininkai, todėl ir laimėjo konkursą atstatyti Valdovų rūmus?

N. Kitkauskas. Kaip buvo galima telkti kitus statybininkus, jeigu Vilniaus statybos trestas subyrėjo, panašus likimas ištiko ir kitų miestų statybos organizacijas. Valdovų rūmų atstatymui buvo suburtas savotiškas konsorciūmas, ar kitaip pavadintas darinys, į kurį įėjo UAB „Projektavimo ir restauravimo institutas“, UAB „Geostatyba“, VšĮ „Lietuvos pilys“, „Pilių tyrimo centras“ ir AB „Panevėžio statybos trestas“. Reikėjo turinčių patyrimo restauracijos darbuose, todėl buvo įkurtas ir kitas darinys, berods susietas su UAB „Kauno restauratoriai“, kuriame buvo nemažai Kauno

Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmai iš pietų pusės

visokiais statybininkais. Tarybiniais metais į Vilnių buvo vežami statybininkai iš Baltarusijos, jie dirbo Vilniaus statybų aikštelėse ir prie restauruojamų Vilniaus senamiesčio pastatų. Tai buvo labai mišri publika, tų žmonių interesai buvo skirtingi: dalis kelias valandas padirbėdavo ir lėkdavo į parduotuves apsipirkti. Vieni sugrįždavo tą pačią dieną, kiti po kelių dienų. Šia prasme Panevėžio statybininkais buvo galima pasitikėti: jie turėjo gerus techninius pajėgumus, o ir patys žmonės nesugadinti.

A. M. Brazauskas liepdavo paskaičiuoti ir su finansų ministru suderinti naujus įkainius. Kadangi kitos išeities nebuvo, kaip aukščiausio lygio įgaliosios komisijos nariai, pakeldavome rankas ir po kelių savičių tvirtindavome tuos naujus įkainius. Kiekvienas, kuris bent kiek susidūręs su gamyba ar statybos reikalais, tai supras. Statybų kaina kilo kasmet, o kam atsiranda abejonių dėl tų darbų skaidrumo, tegu palygina kaip nuo 2002-ųjų metų pavasario išaugo naujų butų kainos, kai buvo pradėti Valdovų rūmų atstatymo darbai, iki 2009–2010 metų.

Ir taupyti reikia su protu

ML. Bet supraskime ir Lietuvos žmones, kurie mato įvairius savivaliavimus, tik didinančius tarpusavio nepasitikėjimą. Ar mažai paviešinama tiesiog kvapą užimančių piktnaudžiavimų, o ypač susijusių su statybotomis? Kiekvieno kilogramo panaudotos ar nepanaudotos statybinės medžiagos juk neapskaičiuosi.

N. Kitkauskas. Nereiktų pamiršti ir gyvenimo realybės. Neseniai spaudoje pasirodė žinia, kad Vyriausybės rūmuose norėta įrengti slaptą pasitarimų kambarį. Tai būtų patalpa, apsaugota nuo bet kokio pasiklausymo. Pagal 2007 m. parengtą techninį tokios patalpos įrengimo projektą statyba turėjo kainuoti 700 tūkst. litų. 2010 m. projektuotojai buvo paprašyti perskaičiuoti iš naujo, kokius darbus galima atlikti už skirtuosius 700 tūkst. litų. Paaikšėjo, kad šios sumos pakaktų tik pradiniam darbams. Atsižvelgiant į naujas kainas, minėtai patalpai įrengti reikėtų 2,7 mln. litų. Vadinasi, per trejus metus tokio kambario įrengimo kaina padidėjo beveik keturis kartus. Spaudoje teigiama, kad nuo pasiklausymo apsaugoto pasitarimų kambario įrengimas Vyriausybės rūmuose atidėtas iki 2012 metų, tikintis, kad Lietuvos finansinė padėtis pagerės.

ML. Panašiai užšaldytas ir Valdovų rūmų finansavimas, matyt, tikintis geresnių laikų, o gal dėl kitų sumetimų. Tik abejotina, kad tie geresni laikai ateis. Ar

už tuos darbus, kuriuos buvo galima padaryti dar 2009 metais, kai Lietuva minėjo savo Tūkstantmetį, neteks sumokėti kelis kartus daugiau?

N. Kitkauskas. Valdovų rūmų atstatymo darbų įkainiai buvo patvirtinti pagal šio amžiaus pradžios kainas. Pagrindiniams darbams artėjant prie pabaigos nereikėjo nutraukti rūmų atstatymo darbų. Darbus reikėjo tęsti, antraip būtų padaryta didelė klaida.

ML. 2010 m. rugsėjo 30 d. Nacionalinio muziejaus LDK valdovų rūmuose per spaudos konferenciją buvo paskelbtos Valdovų rūmų statybos išlaidos. Kai kurie žurnalistai žvilgčiojo į laikrodžius ir nenorėjo klausytis specialistų, rėmė prie sienos muziejininkus: kokiame name jie gyvena, kada pastatytame, koku lengvuju automobiliu važinėja ir kada įsigytu? Matė, mat, bent vieną pralobusį muziejininką Lietuvoje. Šiaip televizijos žurnalistas sunku sudominti mokslo ar kultūros renginiais, o tąsyk keturiomis televizijos kanalų kameromis jie mėgino pagauti pikantišką piktnaudžiavimo faktą.

N. Kitkauskas. Nacionalinio muziejaus LDK valdovų rūmų darbuotojai apskritai čia nieko dėti, nes ne muziejininkai stato rūmus. Tokius klausimus uždavinėti muziejaus direktoriui Vidui Dolinskui yra didžiausias netaktas, nes jis tik metus su trupučiu, eina šias pareigas. Kai kurie televizijos kanalai jau spėjo parengti ne vieną laidą, kurių metu kalbėjo į statybos reikalus neįsigilinę asmenys, o vienos iš laidų leitmotyve skambėjo klausimas: „Ką reikės daryti su Valdovų rūmų statančiais vagimis? Sodinti ar neso-dinti?“ Dauguma suerzintų televizijos žiūrovų, aišku, pasisakė, kad būtina reikia sodinti.

ML. Reikia sodinti, tik neaišku ką. Taip Maratas ir Robespjeras įsiklausydami į minios balsą priėmė sprendimą giljotinuoti Prancūzijos karalių ir karalienę. Mes netoli pažengėme per tuos 200 metų nuo Didžiosios prancūzų revoliucijos. Prieš metus ar dvejus buvo kilusi prieš Valdovų rūmus nukreipta banga, kai įkaitintos galvos ėmė reikalauti nugriauti rūmus, teig-

dami, kad jie pastatyti „neteisėtai“, t. y. be patvirtinto projekto.

N. Kitkauskas. Ne visi rūmų pamatai buvo atkasti, o kadangi tai ypatingos reikšmės objektas, tai buvo sutarta projektavimui ir darbo brėžiniams leisti daryti dalimis ir lygiagrečiai. Pirmiausia imtasi projektuoti pietų korpuso atstatymą, daryti darbo brėžiniai, sudaryta sąmata. Su šia dokumentacija bankas turėjo teisę skirti finansavimą pradedamiesiems statybos darbams atlikti. Kita rūmų pamatų dalis buvo toliau tiriama. Taigi rūmų tyrimo ir atstatymo darbai buvo finansuojami etapais. Tai buvo Vyriausybės sprendimas, tad apie kokį nors „neteisėtumą“ nėra jokio pagrindo kalbėti. Tiesa, vėliau dėl Šliosbergo namo kilusių diskusijų Valdovų rūmų atstatymui buvo prarasta apie metus.

Aki taip pat reikia pratinti prie pokyčių

ML. Atstatytų Valdovų rūmų vaizdas sukėlė prieštarų vertinimus, kai kuriems žmonėms sunku susitaikyti su pakitusiu Katedros aikštės vaizdu, Pilies kalno silueta, kuris nuo Katedros aikštės atrodo tarsi prislopintas. Kai ką erzina Vilniaus senamiesčiui neįprastai masyvus atstatytų rūmų siluetas, akiai sunku priprasti prie naujo didelės masės tūrio. Kartais galima išgirsti kategorišką vertinimą – svetimkūnis, muliažas. Iškilęs „monstras“, girdi, iš vilniečių ir sostinės svečių atėmė tokį įprastą ir brangų vaizdą į Gedimino kalną. Dėl to ir Katedra, tarsi, sumenkusi. Ką į šiuos kaltinimus galėtumėte atsakyti?

N. Kitkauskas. Ką sako A. Puškinas poemoje „Eugenijus Oneginas“? „Iprotis mums duotas iš aukščiau, jis mums laimės pakaitą atstoja.“¹ Žmonėms sunku susitaikyti su staigiais, jiems įprastos erdvės, pokyčiais. Tai žinodami vokiečiai, priimdami sprendimą Berlyne atstatyti Karališkuosius rūmus, nutarė gyventojus pratinti prie norimų atstatyti rūmų vaizdo. Savo leidinyje vokiečiai rašo, kad Berlyno gyventojai buvo pamiršę, kaip atrodė jų miesto pasididžiavimas. Iš pradžių daug gyventojų rūmų atstatymą vertino skeptiškai. Todėl, kad gyventojų akis priprastų, buvo pagamintas natūralaus aukščio rūmų maketas iš audeklo ir pastatytas atstatomų rūmų vietoje. Makete masteliu 1:1 nupieštos rūmų fasado detalės – vokiečiai sau galėjo tokią pagaminti. Mes Vilniuje dėl finansinių sumetimų sau to negalėjome leisti. Berlyne Karališkųjų rūmų maketas apie metus stovėjo, jaukinosi berlyniečius. Dabar jiems akys atsivėrė, o kai atėjo metas maketą ardyti, žmonėms jo pagailo. Žmonių pašamonėje įvyko virsmas.

ML. Sveikas konservatizmas reikalingas, nes tik taip ir išsaugomas paveldas.

Atkūrinėjo Lietuvos valstybingumo simbolį

ML. Rūmų atstatytojai neteigia, kad jie sukūrė didelę architektūrinę vertybę, bet teigia, kad rūmai tėra gaubtas, skirtas tikrajai vertybei apsaugoti – po žeme išlikusiems autentiškiems pamatams.

¹ „Привычка свыше нам дана, замена счастию она“

Taip Žemutinės pilies teritorija atrodo makete

projektuotojų ir tyrėjų. Mat, turint antrą darinį, buvo galima skelbti konkursą. Akivaizdu, kad mano paminėtas Vilniaus konsorciūmas kartu su Panevėžio statybos trestu sudarė stipriausias tokį darbą galinčių atlikti pajėgas, o ypač kai reikia mokslinių tyrimų, projektavimo ir statybos darbų.

Panevėžio statybininkams sunku būtų pareikšti didesnių priekaištų, nes tai tikrai atsakingai savo darbą dirbantys žmonės. Per savo ilgametę vadovavimo statybos darbams praktiką A. M. Brazauskas buvo matęs įvairių statybininkų ir statybos organizacijų, tad turėjo su kuo lyginti. Man pačiam daug metų dirbant restauracijos ir konservavimo srityje irgi teko susidurti su

Tačiau, ir su Panevėžio statybininkais prie Valdovų rūmų iškilo kita problema. Man teko dalyvauti Valdovų rūmų atkūrimo ir jų paskirties komisijoje, kuriai vadovavo A. M. Brazauskas. Ateidavo finansų ir kultūros ministrai, kiti pareigūnai, Panevėžio statybos tresto vadovai, gamybininkai. Jie ir sako: „Turime problemą. Panevėžio statybininkai atvažiuoja dirbti prie rūmų, kelias dienas padirba ir bėga į dešinįjį Neries krantą, kur kyla „stikliniai dangoraižiai“. Ten statybininkams dvigubai ir daugiau buvo mokama, tai kaip juos išlaikyti prie Valdovų rūmų, jei čia laikomasi senų įkainių? Aišku, su tokių objektų statytojais konkuruoti buvo neįmanoma.

Tad taip gal ir reikėtų pateikti: tikroji vertybė glūdi po gaubtu ir ji dabar bus eksponuojama. Gaubtą sudaro atstatytų rūmų architektūrinės formos ir siluetai, kuris atstatytas gana tikroviškai pagal archeologinių ir architektūrinių tyrimų duomenis.

N. Kitkauskas. Pirmuose pasitarimuose buvo reikalaujama maksimaliai išsaugoti išlikusių rūmų autentiškumą, t. y. po žeme esančius rūmų pamatus. Tačiau pradėjus analizuoti, kaip visa tai turi būti įgyvendinta, teko apsispręsti dėl daugelio techninių sprendimų. Po diskusijų nutarta senus pamatus atremti ir naujus polinius pamatus. Tam reikėjo pragrežti autentiškus senuosius pamatus. Kad naujojo statinio sienos „neišsiskęstų“, į žemę buvo leidžiami metaliniai inkarai. O kad jie drėgname grunte nerūdytų, buvo naudojamas ne bet koks metalas, bet titanas iš Vokietijos. Toks sprendimas taip pat padidino statinio kainą.

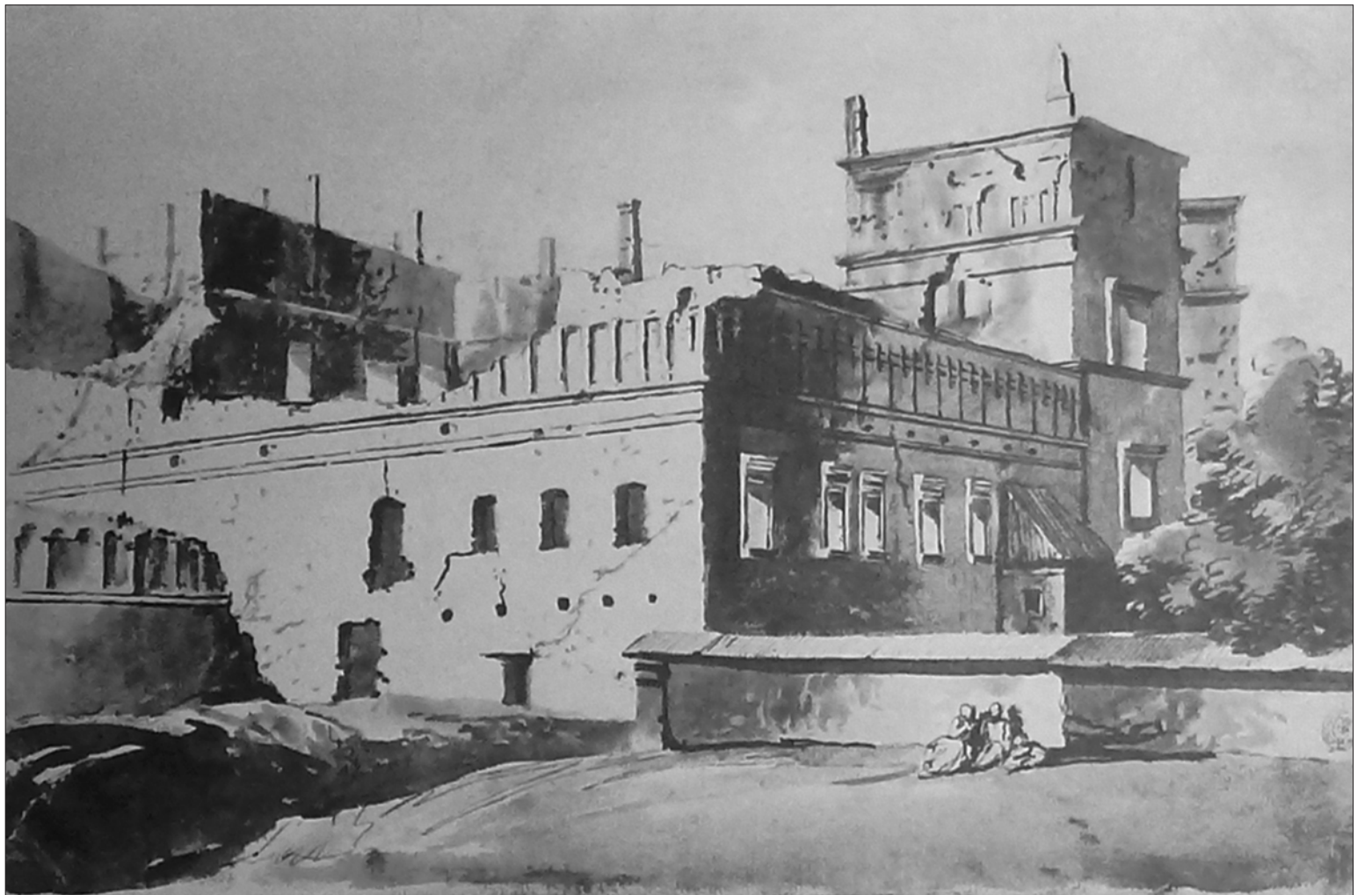
Be abejo, gaila autentiško mūro, kurio dalis prarasta atliekant gręžinius poliems. Taigi deklaruojant maksimalią pagarbą autetikai, jo dalį vis dėlto teko paaukoti, nes atstatytieji korpusai, kuriuos iš tiesų galime vadinti gaubtu, turi tvirtai remtis į žemę. Sovietmečiu reikdavo visai gudrauti, kad nebūtume apkaltinti nacionalizmu, todėl apie 1983 metus aiškinome, kad statysime Nacionalinę dailės galeriją atkurdami istorinį rūmų siluetą, savotišką gaubtą būsimai galerijai. Bet mes, kartu su klubu „Talka“, puoselėdami rūmų atstatymo idėją, jau supratome, kad galutinis rezultatas turėtų būti ne gaubtas, o patys rūmai – Lietuvos valstybingumo simbolis.

Utopija virstanti realybe

ML. Kibirą žibalo į liepsnojančią diskusijų laužą dėl Valdovų rūmų praėjusį rudenį šliūkštelėjo Rimvydas Valatka straipsnyje „Aukšiniai Valdovų rūmai ir vimdanti kolektyvinė atsakomybė“ („Lietuvos rytas“, 2010 09 24). Autorius užsiėmęs niekuo dėtas ir su Valdovų rūmų statyba nesusijusį kultūros ministrą Arūną Gelūną, kuris šias pareigas pradėjo eiti tik 2010 metais. Įsajungininkus R. Valatka pasitelkė meno istoriką Vladą Drėmą (1910–1995). Mat straipsnyje „Ad fontes, cives!“ („Krantai“, 1989 m. balandis, p. 23–33). (Ad fontes lotyniškai reiškia „į šaltinius, link ištakų, prie versmės“ – redakt. pastaba.) V. Drėma tris kartus yra pakartojęs R. Valatkai, matyt, nepaprastai „patinkančią mintį“: Valdovų rūmų atstatymas yra utopija. Bet rūmai stovi, užteko 20 metų, kad utopija virstų realybe. Tad gal teisesnis pasirodė besąs Algirdas Julius Greimas, kuris buvo didžiulis Valdovų rūmų atstatymo šalininkas ir kiekviena proga kartojo, kad Valdovų rūmus būtina atstatyti.

N. Kitkauskas. Su visa pagarba V. Drėmai, turiu pasakyti, kad net ir jis pats taip pat klysdavo, kaip ir kiekvienas dirbantis žmogus. Klydo ne vien dėl Valdovų rūmų atstatymo realumo. Žurnale „Krantai“² prie V. Drėmos straipsnio įdėtas dailininko P. Smuglevičiaus piešinys su užrašu „Vilniaus Žemutinės pilies rūmų griuvėsiai iš pietryčių pusės“. Iš tikrųjų, tai rūmų vaizdas iš priešingos – šiaurės vakarų pusės. Su Lietuvos kultūros fondo įkūrėju ir tuometiniu pirmininku prof. Česlovu Kudaba dar 1988 metais pavasarį kitais reikalais lankėmės pas V. Drėmą. Jau tada atsargiai paklausiau, ką vaizduoja pora P. Smuglevičiaus piešinių: jis išdėstė tą pačią savo poziciją, kuri už metų (1989 m.) buvo

² Drėma, Vladas. *Ad fontes, cives!* // *Krantai*. 1989, Nr. 4, p. 23–33.

Pasak Vlado Drėmos, šiame dailininko Pranciškaus Smuglevičiaus paveiksle (1785 m.) didžiųjų kunigaikščių rezidencijos rūmai pavaizduoti iš pietryčių pusės, bet tikrumoje, tai rūmų vaizdas iš šiaurės vakarų pusės

išsakyta žurnale „Krantai“. Tą pačią klaidą V. Drėma pakartojo ir savo knygoje, išėjusioje 1993 m. Vadinasi, ne korektūros klaida.

Šiuos P. Smuglevičiaus piešinius žinojo ir Michalas Homolickis³, XIX a. pirmojoje pusėje nemažai rašęs apie Vilnių. M. Homolickis, apibūdindamas minimą rūmų piešinį, tvirtino, kad jame pavaizduotas rūmų šiaurės vakarų korpusas. Beje, M. Homolickis savo darbuose nurodo, kad apibūdindamas Žemutinės pilies rūmus, naudojosi juos dar mačiusių žmonių liudijimu, konsultavęsis su dailininku V. Dmačausku.

Beje, apsilankymo pas V. Drėmą metu, jis visą mūsų restauratorių kartą išvadino prastais specialistais. O akivaizdžiai pats klydo. Ir, be abejo, tokie jo teiginiai kurį laiką kėlė nemažą painiavos tyrinėtojų.

V. Drėma, beje, taip pat teigė, kad rūmų rytų korpusas buvo dviejų aukštų, nors ikonografija ir dabar mūsų turimi istorijos šaltiniai liudija, kad ši rūmų dalis buvo triaukštė.

Kaip matyti, net ir V. Drėma galėjo klysti, nors, anot R. Valatkos, „kietesnių“ už V. Drėmą nedaug, jei apskritai yra.

ML. Grįžkime prie V. Drėmos straipsnio žurnale „Krantai“. Autorius rašo: „Sumanymas atstatyti rūmus Vilniaus Žemutinėje pilyje yra labai gražus ir viliojantis uždavinys, tačiau šiandieninėmis aplinkybėmis ir sąlygomis yra pernelyg utopiškas ir nerealias“. Taigi pripažįsta, kad sumanymas labai gražus ir viliojantis, tik štai trūksta spėkų. Tokių rūmų nesugebės atkurti net kvietiniai autoritetai ir specialistai.

N. Kitkauskas. Jau buvo tokie specialistai kaip Stanislovas Mikulionis ir

³ M. Homolickis Vilniaus universitete studijavo mediciną, tapo universiteto dėstytoju, nuo 1824 m. ekstraordinarinis profesorius, 1827 m. dėl sveikatos išėjo į pensiją ir kibo į Vilniaus istorijos tyrimus. Šioje srityje įgijo autoritetą, kai pagal jo pastabas J. I. Kraševskis turėjo sustabdyti savo *Vilniaus istorijos* I t. leidimą, ir parengė naują jo redakciją.

Bronislovas Krūminis, dirbęs prie Trakų salos pilies atkūrimo darbų. Turėjome tokių solidų menotyrininką kaip Stasys Pinkus, inžinierių architektą Romaną Jalovecką, dirbusį prie daugelio objektų konservavimo ir restauravimo. Buvo ir daugiau puikių restauratorių. 1950 m. buvo įsteigtos Mokslinės restauracinės gamybinės dirbtuvės, šiemet minimas jų veiklos 60-metis. Kai pasirodė minimas V. Drėmos straipsnis, Lietuvos

buvo solidi jėga. Išmokome „skaityti“ seniausius ir vėlesnius epochų mūrus, atidengėme ir identifikavome tokius sluoksnius, kurių net nesapnavo kad ir prieškarinio lenkų architektai, kurie prieš tą pačių rūmų dar tik šiek tiek buvo bandę prisiliesti.

Beje, V. Drėma žurnale „Krantai“ rašo, kad galvojant apie rūmų atstatymą, iš pradžių reiktų keletą jaunų specialistų komandiruoti į Italiją studijuoti

kime, kad ši toliaregiška mintis labai tiktų dabartinei Lietuvai, kurią dažnai valdo diletantai. Tačiau apgaudinėja, kvailina, parceliuoja, išnaudoja lyg tikri šio „meno“ profesionalai.

N. Kitkauskas. Labai norint ir pačiam V. Drėmai būtų galima pritaikyti kai kuriuos jo paties lakius išsireikšimus. Kad ir istorija su Šv. Kazimiero koplyčia Katedros pietrytinėje dalyje.

Juozapo Peškos akvarelė (1808 m.) „Vilniaus Katedra iš rytų pusės“. Vargu ar to meto vilniečiams patiko ši atsivėrusi erdvė nugriovus Žemutinės pilies Valdovų rūmų griuvėsius. Nugriovus rūmus, atsivėrė Katedros rytinis fasadas, lygus, be puošybos elementų, be langų, nes jų nereikėjo, kol greta iki nugriovimo stovėjo Valdovų rūmai

restauratoriai jau turėjo 40 metų darbo patirtį, buvo spėję restauruoti daug reikšmingų kultūros paveldo objektų, tad jų kvalifikacijos menkinti nederėtų. Jei prireikdavo kokį naują restauruotą objektą priimti, tai dažniausiai į tokią komisiją R. Jaloveckas, S. Pinkus ir V. Drėma būdavo įtraukti, taigi jų sprendimai būdavo lemtingi.

Lietuvoje jau buvo solidus konservatorių ir restauratorių potencialas, išmokome pažinti senuosius mūrus, o tokie senovės mūrų žinovai kaip Sigaitas Lasavickas, Žibartas Simanavičius, Stanislovas Mikulionis ir kai kurie kiti jau

renesanso architektūros. Ši spraga taip pat užpildyta: rūmų atkūrimo specialistai jau turėjo galimybę susipažinti su Italijos ir Vidurio Europos rezidencinės paskirties objektais, jų architektūra. Be to, sukaupte didelį kiekį natūros tyrimų duomenų, kurių V. Drėma jau nespėjo pamatyti.

Ir profesionalai ne visados sutaria

ML. Ir vis dėlto, 1993 m. V. Drėma Arvydui Juozaitiui duotame interviu teigia: „Diletantizmas mus pražudys“⁴. Pripažin-

Vilniečiai dar atsimena, kad ši koplyčia iki praėjusio amžiaus aštunto dešimtmečio buvo nutinkuota ir nudažyta baltai, kad nesiskirtų nuo Katedros. Tačiau koplyčia buvo pastatyta pagal XVII a. italų architekto Matteo Castello (kituose šaltiniuose minimas jo sūnėnas architektas Konstantinas Tenkala)

⁴ Drėma, Vladas. *Diletantizmas mus pražudys*: [Interviu (kalbėjosi Arvydas Juozaitis)] // Juozaitis, Arvydas. *Tarp žmonių*. – Vilnius, 1993. – p. 16–21.

eMoDB.LT: Elektroninių mokslo duomenų bazių atvėrimas Lietuvai

Emilija BANIONYTĖ
Dalia DLUGOBORSKYTĖ BUDRIENĖ
Aušra VAŠKEVIČIENĖ

Šiandien mokslininkai nebeįsivaizduoja savo veiklos be prieigos prie naujausios informacijos, kuri pasiekama naudojantis mokslo duomenų bazėmis. Dauguma Lietuvos mokslininkų jau atkreipė dėmesį į padidėjusį duomenų bazių, prie kurių galima prisijungti tiek iš namų, tiek iš mokslo institucijų, skaičių. Platesnė prieiga tapo įmanoma pradėjus įgyvendinti projektą „eMoDB.LT: Elektroninių mokslo duomenų bazių atvėrimas Lietuvai“ (toliau – eMoDB.LT), kuriam finansavimas skirtas iš Europos Socialinio fondo ir Lietuvos bendrojo finansavimo lėšų. Sutartį dėl šio projekto vykdymo praėjusių metų liepos 21 d. pasirašė Švietimo ir mokslo ministerija (ŠMM), Europos socialinio fondo agentūra (ESFA) ir Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija (LMBA). Projektas, kurio biudžetas 30 mln. Lt., bus įgyvendinamas iki 2012 m. liepos 21 d. Pagrindinės projekto veiklos ir rodikliai pateikti 1 sąraše.

Pastaraisiais dešimtmečiais atsiradus ir plėtojantis elektroniškai leidybai, mokslinės komunikacijos procesai tapo dinamiškesni. Mokslinei informacijai rinkti ir apdoroti sukurta daugybė naujų įrankių, padedančių greitai ir patogiai rasti informacijos šaltinius, reikalingus mokslinių tyrimų veikloms. Deja, ne visi vartotojai yra pakankamai gerai susipažinę su mokslinės informacijos paieškos įrankiais, todėl neišnaudoja jų teikiamų galimybių. Ne visi tyrėjai žino, kokios jų srities duomenų bazės yra prenumeruojamos Lietuvoje. Tai patvirtino projekto vykdymo metu atliktas tyrimas „Mokslininkų ir kitų tyrėjų naudojimosi elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais ugdymo poreikio apimties ir sudėties mokslinį tyrimas“ <<http://www.lmba.lt/doc/tyrimas.pdf>>, kuris atskleidė, kad „tyrėjai ne visuomet sugeba parengti efektyviausią informacijos paieškos strategiją, dažniausiai naudoja universalius informacijos paieškos įrankius. Dėl šių priežasčių atliekama paieška nėra efektyvi, o pasirinkti mokslinės in-

Mokslininkų mokymai Lietuvos žemės ūkio universitete

konkrečių mokslo sričių mokslininkų ir kitų tyrėjų, taip pat studentų kompetencijas naudotis elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais.

Vykdamas projektą parengti naudojimosi elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais mokymo kursai, skirti ugdyti mokslininkų, kitų tyrėjų ir studentų kompetencijas naudotis elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais, mokymo kursai bibliotekininkams-duomenų bazių administratoriams, skirti gebėjimams konsultuojant tyrėjus apie naudojimąsi duomenų bazėmis stiprinti bei elektroninių išteklių naujovėms pažinti. Visi mokymo kursai yra laisvai prieinami internete <<http://www.lmba.lt/eMoDB/moduliai.htm>>, jais gali naudotis visi pageidaujantys. Mokymo kursais siekiama ženkliai pagerinti Lietuvos akademinės bendruomenės gebėjimus efektyviai naudotis interneto ištekliais kasdieninėje mokslo ir studijų veikloje.

Pirmoji mokymo kursų išklausių tikslinė grupė – bibliotekininkai-duomenų bazių administratoriai. Jie šių metų pavasarį mokėsi pagal visus paruoštus mokymosi modulius bei vieną specialų modulį, kuris supažindino kursų klausytojus su duomenų bazių prenume-

ratos ir jų administravimo ypatumais. Šios žinios yra labai reikalingos prenumeruojant duomenų bazes, renkant duomenų bazių panaudos statistiką ir ją analizuojant, maksimaliai pritaikant duomenų bazių sąsają savo institucijų vartotojams ir kt. Susidomėjimas kursais buvo didžiulis ir vietoje planuotų 60 bibliotekininkų-duomenų

ambicingas uždavinys, tačiau mūsų nuogaštavimai, kad nepavyks surinkti grupių, nepasitvirtino. Mokslininkai ir kiti tyrėjai noriai mokosi, kartais, jei grupės jau būna suformuotos, tenka atsisakyti kai kuriuos priimti. Mokymams sudaryti palankūs mokymosi grafikai, mokymai dažniausiai vyksta po 4 akademinės valandas dvi dienas.

Mokymai Šiaulių universitete

bazių administratorių buvo apmokyti 84. Mokymai vyko Vilniuje, Kaune, Šiauliuose ir Klaipėdoje.

Ši rudenį prasidėjo mokslininkų ir kitų tyrėjų bei studentų mokymai. Projekte numatyta apmokyti 750 mokslininkų ir kitų tyrėjų bei 250 studentų (magistrantų ir doktorantų). Tai gana

Iš viso mokymams skirtos 8 akademinės valandos. Mokymai vyksta aukštųjų mokyklų infrastruktūroje Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose.

Daugiausia projekto lėšų skiriama elektroninių mokslo duomenų bazių prenumeratai. Projekte numatyta užprenumeruoti 60 elektroninių mokslo

duomenų bazių (2 sąrašas) bei įsigyti 5 elektroniškus archyvus (3 sąrašas). Didžiąją dalį duomenų bazių bibliotekos (per LMBA arba individualiai) jau prenumeravo iki projekto pradžios. Šiuo metu jau užprenumeruotos 57 elektroninės mokslo duomenų bazės, įsigytas 1 elektroninis archyvas. Užprenumeruotomis duomenų bazėmis ir jų archyvais galima naudotis licencinėse sutartyse išvardytose institucijose ir per Lietuvos virtualią biblioteką (LVB <http://www.lvb.lt/>).

Projekto metu bus ne tik pratęsta jau naudojamų duomenų bazių prenumerata, bet ir padidintas prenumeratorių skaičius: prieiga bus užtikrinta ne tik toms institucijoms, kurios jas prenumeravo, bet ir institucijoms, kurios dėl komplektavimo lėšų trūkumo duomenų bazių prenumeruoti neįstengė. Visgi ribotas projekto biudžetas

neužtikrins prieigos prie visų duomenų bazių visoms pageidaujantioms institucijoms. Itin brangias duomenų bazes, tokias kaip *IEEE/IET Electronic Library*, *ISI Web of Science*, *Science Direct*, *Wiley-Blackwell* ir kt., planuojama prenumeruoti toms institucijoms, kuriose jų poreikis ir panauda yra didžiausi. Suprantama, daryti atranką yra sudėtinga, todėl galutinis sprendimas dėl duomenų bazių yra suderintas su Lietuvos mokslo taryba.

Vartotojai duomenų bazėmis pageidauja naudotis ne tik bibliotekose ir institucijose, kuriose dirba ar mokosi, bet ir namuose. Ne visos duomenų bazės suteikia prieigą prie prenumeruojamų el. išteklių nuotoliniams vartotojams (prieigai iš namų ar kitos vartotojui patogios vietos) naudojant duomenų bazės leidėjo suteikiamus

slaptažodžius, dar mažiau jų leidžia slaptažodžius generuoti pačioms bazė prenumeruojantioms bibliotekoms. Sprendžiant šią problemą, projekte yra numatyta lešos programinės įrangos licencijai. Įgyta programinė įranga numato vartotojų autorizaciją ir suteikia galimybę prenumeruojančios

formacijos šaltiniai – ne visada kokybiški. Tyrėjai per mažai naudojami specializuotais mokslinės informacijos paieškos įrankiais, ne visuomet išnaudoja prenumeruojamų informacijos išteklių teikiamas galimybes¹. Atliktas mokslinis tyrimas taip pat parodė, kad Lietuvoje pasigendama sisteminių ir kompleksinių mokymų, skirtų ugdyti

¹TAUTKEVIČIENĖ, Gintarė ir kt. Mokslininkų ir kitų tyrėjų naudojimosi elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais ugdymo poreikio apimties ir sudėties mokslinis tyrimas: mokslo studija. Vilnius, 2010, p.163.

²TAUTKEVIČIENĖ, Gintarė; BURBAITĖ, Loreta ir kt. *Naudojimosi elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais (duomenų bazėmis): mokomoji knyga* [interaktyvus]. Vilnius, 2010. Prieiga per internetą <<http://www.lmba.lt/eMoDB/knyga.htm>>. ISBN 978-609-95149-1-8

institucijos vartotojams naudotis prenumeruojamais elektroniniais ištekliais ne tik institucijose, bet ir kitose vartotojams patogiose vietose.

Mokslininkai ir kiti tyrėjai dalyvauja mokslinės komunikacijos procesuose, rengia pranešimus konferencijoms, straipsnius ir kitas publikacijas. Informacijai apdoroti ir panaudoti publikacijų rengimui, sudarant literatūros sąrašus

numatyta įsigyti bibliografinių nuorodų tvarkymo įrankio licenciją. Tokie bibliografinių įrašų tvarkymo įrankiai yra labai populiarūs užsienyje. Lietuvos mokslo ir studijų institucijos – LMBA narės – iki š. m. gruodžio 31 d. turi galimybę testuoti ir įvertinti RefWorks programą, o iki 2011 m. birželio 11 d. EndNote programą. Bibliografinių įrašų tvarkymo programos leidžia išsisaugoti reikalingus bibliografinius įrašus, nuorodas į visatekstinius straipsnius, juos tvarkyti, grupuoti pagal įvairius požymius, į rengiamą tekstą įterpti cituojamus šaltinius, automatinio būdu generuoti ir, jei reikalinga, atsispausdinti literatūros sąrašus naudojant įvairius citavimo stilius.

Viso projekto metu bus renkama duomenų bazių ir archyvų panaudos statistika, atliekama jos analizė ir nuolatinis panaudos monitoringas. Stebėsime, ar projektui atrinktos duomenų bazės yra būtent tos, kurios reikalingiausios mūsų šalies

mokslininkams. Naujausią informaciją apie projekto vykdymo eigą galite rasti projekto interneto svetainėje <<http://www.lmba.lt/eMoDB/index.htm>>.

1 sąrašas. Pagrindinės projekto veiklos ir rodikliai.

- Naudojimosi elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais mokymo modulių parengimas [10];
- Mokslininkų ir kitų tyrėjų kompetencijų naudoti elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais ugdymas [750];
- Studentų (magistrantų ir doktorantų) kompetencijų naudoti elektroniniais mokslo informacijos šaltiniais (duomenų bazėmis) ugdymas [250];
- Bibliotekininkų-duomenų bazių administratorių kompetencijų konsultuoti apie naudojimąsi duomenų bazėmis ugdymas [60];

- Elektroninių mokslo duomenų bazių prenumerata [60];
- Elektroninių archyvų įsigijimas [5];
- Bibliografinių nuorodų ir straipsnių tvarkymo įrankio licencijos įsigijimas [1];
- Programinės įrangos nuotolinei prieigai prie duomenų bazių turinio licencijos įsigijimas [1].

2 sąrašas. Projekto lėšomis planuojamos prenumeruoti duomenų bazės / paketai (*pažymėtos naujos, iki šiol Lietuvoje neprenumeruotos duomenų bazės).

- ACM Digital Library*
- ACS (American Chemical Society)
- American Institute of Physics ir American Physical Society
- Annual Reviews
- Atla Religion database with Atla Serials
- BMJ Clinical Evidence ir BMJ Journals
- Cochrane Library
- Computers & Applied Sciences Complete (per EBSCO Publishing sąsają)
 - EBSCO Publishing (eIFL.net duomenų bazių paketai – 10 duomenų bazių)
 - EconLit with Full Text (per EBSCO Publishing sąsają)*
 - EDP Sciences*
- Education Research Complete (per EBSCO Publishing sąsają)
- Emerald Engineering
- Emerald Management eJournals
- Environment Complete (per EBSCO Publishing sąsają)
- Global Market Indicators Database
- Humanities International Complete (per EBSCO Publishing sąsają)
- IEEE/IET Electronic Library
- Institute of Physics Publishing
- JSTOR Collections

- Lippincott Williams & Wilkins Custom (LWW) (per OVID sąsają)
- Literary Reference Center (per EBSCO Publishing sąsają)
- MD Consult
- Nature Publishing
- Oxford Journals Online
- Project Muse*
- PsycARTICLES
- SAGE Journals Online
- Science Direct
- Science Online*
- SocINDEX with full-text (per EBSCO Publishing sąsają)
- SourceOECD
- SportDiscus with Full text (per EBSCO Publishing sąsają)
- SpringerLINK

- Taylor & Francis*
 - Web of Science, Journal Citation Reports, ISI Proceedings
 - Wiley-Blackwell
- 3 sąrašas. Projekto lėšomis planuojami prenumeruoti duomenų bazių archyvai.**
- Annual Reviews
 - Emerald / Emerald Engineering
 - Institute of Physics Publishing
 - Science Online
 - SpringerLINK

Iškiliai pažymėtas jubiliejus

Vilniaus Adomo Mickevičiaus bibliotekai – 60 metų

■ Atkelta iš 6 p.

muziejui, tačiau rizikuočiau. Paveikslas dulkėtų užmirštas saugyklose. Todėl sveikindamas Vilniaus apskrities Adomo Mickevičiaus viešąją biblioteką su įkūrimo 60-mečiu, jai dovanuju savo paveikslą „Važis“. Viliuosi, kad jis patiks lankytojams ir primins jiems tuos laikus, kai Trakų gatvele važinėjo bričkos, kariatos, kad tai buvo pagrindinės susisiekimo priemonės Vilniuje. Tapydamas jį įsivaizdavau, kad svečiai ir iš pastatų tokiomis transporto priemonėmis atvažiuodavo, kuriame šiandien įsikūrusi biblioteka“. Padėkos žodžius už meno parodų rengimą, kūrinių bei žinių apie meną ir kūrėjus puoselėjimą bibliotekos darbuotojams tarė Jonas Varnas, Aldona Dobrovolskienė, Ramonas Borisovas ir kiti dailininkai, o Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (LMTA) studentas Gediminas Gutauskas, dainininkė Agnė Sabulytė (mecosopranas) ir Birutė Asevičiūtė (fortepijonas) atliko meninę programą „Nukelk man saulę“.

Lapkričio 30 dieną jubiliejinių bibliotekos renginių programą užbaigs Austrijos literatūros skaitykloje numatytas Skaitytojų klubo narių susitikimas su rašytoju, prozininku ir dramaturgu Mariumi Ivaškevičium, kuriame bus aptarta jo pjesė „Mistras“.

Vis dėlto plačiausiai A. Mickevičiaus bibliotekos 60-metį spalio 29 dieną Vilniuje minėjo Rytų Lietuvos ir Alytaus rajonų savivaldybių viešųjų bibliotekų, šio regiono skaitytojų atsto-

Vilniaus Adomo Mickevičiaus bibliotekos saugotojas Petras Zurlys skelbia „dėkavones“ jos tvarkytojams

dalyvavo per 100 bibliotekos darbuotojų ir bičiulių.

Vakaronės metu tarsi iš naujo atgimė kadais viename iš istorinių bibliotekos statinių gyvenusi iškili grafiene Vilgočka (akt. Virginija Kochanskytė) ir jos svita: dvaro valdytojas (akt. Petras Venclovas), jaunas poetas Adomas Mickevičius (akt. Gediminas Gutauskas), dvaro kapela (folkloro ansamblis „Ūla“, vad. Janina Bukontaitė). Vėliau jų gretas papildė ir Dvaro bibliotekos saugotojas (direktorius Petras Zurlys), o su juo – dvaro ekonomė, tarnai ir tarnaitės, siekiantys besąlygiškai įvykdyti visus grafieneš priesakus, ypač – dvare pastatyti naują Biblioteką, kasmet jai skirti vis daugiau „grašių“ naujoms knygoms pirkti ir aprūpinti visais reikalingais periodiniais leidiniais...

Iš įvairių dvaro „paviatų“ į vakaronę susirinkę svečiai nuolankiai

Dvaro folkloro ansamblis (vedėja Janina Bukontaitė)

vai, šalies didžiosios mokslinės bibliotekos ir kiti svečiai, vakaronės „Bičiulių susitikimas“ metu. Tą dieną, pirmiausia per pietus, šv. Mikalojaus bažnyčioje buvo išklaustos šv. Mišios už biblioteką ir jos darbuotojus. Paskui Didžiojoje bibliotekos skaitykloje prasidėjo teatralizuotas vakaras „Grafieneš Vilgočkos dvare“ (scenarijus aut. ir rež. Aldona Jeleniauskienė, dail. Kristina Karvelytė, organizatorė Rūta Skorupskaitė). Šįkart į dvarą rinkosi bibliotekos darbuotojai ir kvietiniai svečiai: Kultūros ministras Arūnas Gelūnas, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo, Vilniaus universiteto, Aklųjų, Medicinos, Technikos bibliotekų vadovai, Alytaus ir Kauno apskričių, Rytų Lietuvos – Trakų, Elektrėnų, Šalčininkų, Širvintų, Švenčionių, Ukmergės, Vilniaus rajono ir Vilniaus miesto savivaldybių viešųjų bibliotekų atstovai. Iš viso vakaronėje

sveikino Dvaro biblioteką ir jos globotojus. Palinkėjęs geresnių laikų bibliotekai, Kultūros ministras įteikė padėkos raštus jos darbuotojoms Kristinai Karvelytei, Ritai Paliukaitėi-Medeckienei, Irenai Prūsienėi, Nijolei Sisaitei, Rūtai Skorupskaitei ir Alvydai Skuodytei. Aukštai „Dvaro bibliotekos“ veiklą ir bendradarbiavimo ryšius vertino kiti kalbėję „paviatų“ žmonės: Vilniaus pavieto vardu – Genutė Dapkevičienė (Elektrėnai), Alytaus apskrities bibliotekos – Eitaras-Kazimieras Krupovičius (Varėna), Kauno apskrities bibliotekos – Asta Naudžiūnienė (Kaunas), Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos – Algirdas Plioplys, Vilniaus universiteto bibliotekos – Irena Krivienė, Lietuvos technikos bibliotekos – Kazys Mackevičius, LMA Vrublevskių bibliotekos – Sigitas Nar-

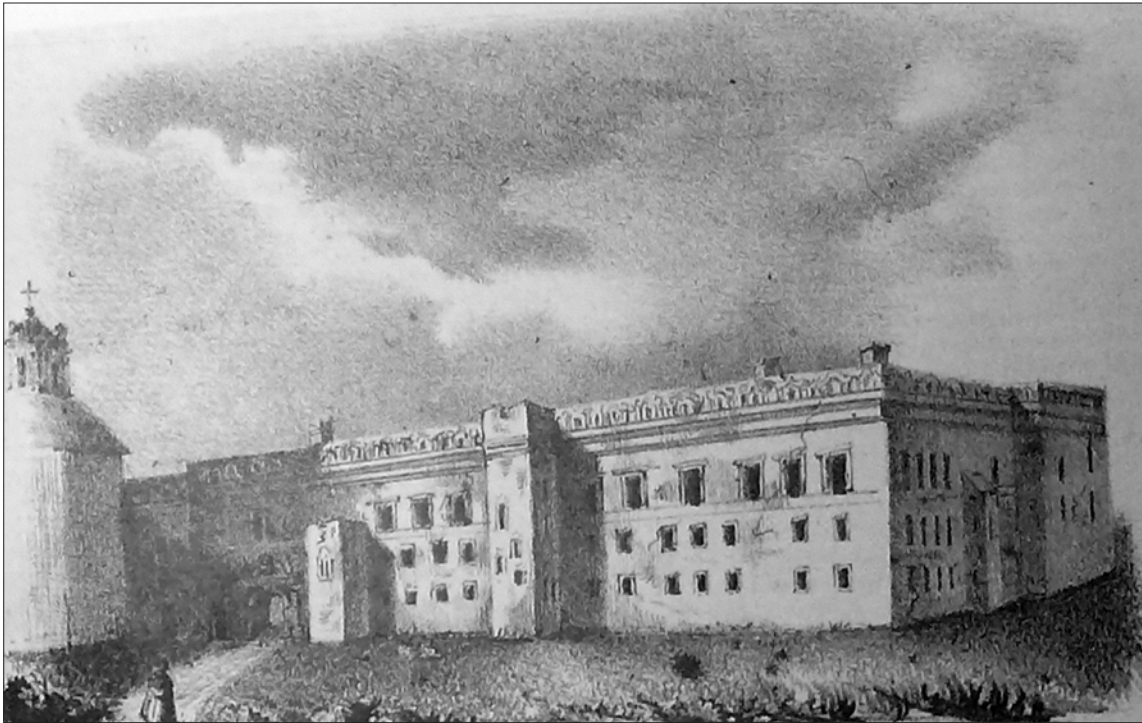
butas, Medicinos bibliotekos – Salvėja Kocienė (visi Vilnius), Ukmergės savivaldybės bibliotekos – Rasa Griškevičienė ir kt.

Dvaro bibliotekos saugotojas Petras Zurlys, dabar vos spėjo suktis ir sušilęs priiminėti kolegų bei grafieneš dvaro svečių dovanas, dėkoti visiems už išskirtinį dėmesį ir pagarbą bibliotekai. Vėliau jis ir pats paskelbė 13 direktoriškų „dėkavonių“ už deramą tarnybą bibliotekai, kurias su tarnais įteikė visiems skyriams.

Nemažą dalyvių šurmulių sukėlė į jubiliejinių vakarų susirinkusių bičiulių sukurti ir pergamento lapuose „išguldyti“ individualūs palinkėjimai Dvaro bibliotekai, ypač – viešas jų skaitymas. Pakiliai suskambo tradicinė „Ilgiausių metų“ daina, buvo ir bendrų su etnografinio „Ūlos“ ansamblio šokėjais „tuncių“, ir kitokių XIX-XX a.

DVASIA IR MEDŽIAGA

Valdovų rūmai buvo atstatomi kaip Lietuvos valstybingumo simbolis (2)

Prūsų pietų ir rytų korpusų išorės fasadas, t. y. rūmų pietryčių kampas J. Oziemblauskos litografijoje 1840 m. Akivaizdus skirtumas, kaip šis kampas pavaizduotas J. Oziemblauskos litografijoje ir koks jis yra, anot klaidingo V. Drėmos interpretavimo, P. Smuglevičiaus piešinyje

■ Atkelta iš 13 p.

projektą iš švediško smiltainio. 1636 m. koplyčioje iškilmingai buvo perlaidotas karalaitis Lietuvos globėjas Šv. Kazimieras, miręs 1484 m. kovo 4 dieną Gardino pilyje. Tai štai su šia koplyčia prasidėjo bėdos. Išsūtusį smiltainį pamatų zonoje kas dveji treji metai reikėdavo remontuoti. Statybininkai į suirusias vietas prikėsdavo cemento skiedinio, užglaištydavo ir nudažydavo baltai, kaip nudažyta visa Katedra. Tačiau cemento struktūra – visai kitokia negu smiltainio. Šis porėtas akmuo „kvėpuoja“, o cemento kristalai vandens nepraleidžia, todėl po kelerių metų visas luobas atšokdavo ir tekdavo lopyti iš naujo.

ML. pasak V. Drėmos, *tipiškas diletantizmas.*

N. Kitkauskas. Žiūrėkime, kas vyko toliau. Buvo pasitelkti restauratoriai, kurie važinėjo po užsienį, domėjosi, kaip panašūs objektai konservuojami kitose šalyse. Tuo metu dirbau

prie kitų Katedros objektų, daugiausiai teko tyrinėti požeminę dalį, rūsius, pamatus ir pan. Gavau užduotį pasidomėti, ką būtų galima daryti su Šv. Kazimiero koplyčia. Skaitome Mykolą Homolickį (1791–1861), kuris žurnale „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe“ 1840 ir 1843 m. paskelbė straipsnį apie Šv. Kazimiero koplyčią. M. Homolickis ir vilniečiai sielojosi, kad 1820 m. caro valdžios įsakymu koplyčios fasadai buvo nudažyti baltai. Tai tas pats, kaip auksinį daiktą nudažyti bronziniais dažais – tai vertybės sumenkinimas, – rašė M. Homolickis.

Išigilinę į kitus istorijos šaltinius, patyrinėję pačią Šv. Kazimiero koplyčią, priėmėme sprendimą atkurti jos pradinį vaizdą. Paminklų restauravimo tresto direktorius Romualdas Vytautas Kaminskas jau buvo važinėjęs po Vakarų Vokietiją, matė, kaip panašius paminklus restauruoja vokiečiai. Nutarta pasinaudoti šia patirtimi. Paėmėme gabalėlį koplyčios šve-

diško smiltainio, nusiuntėme į Vakarų Vokietiją, vokiečiai laboratorijoje nustatė akmens poringumą, kitus parametrus, o paskui padarė atitinkamą mišinį, kurio savybės yra tapačios švediškam smiltainiui. Padarėme viską, ką reikėjo – gavome mineralo (restauravimo medžiagos) ir pradėjome koplyčios fasado atidengimo darbą.

Mūsų pastangos sukėlė didelį V. Drėmos nepasitenkinimą. Jis mus apkaltino klasicistinės Katedros visumos žalojimu, architekto Lauryno

Gucevičiaus architektūros darymu. Priminiau, kad L. Gucevičius mirė 1799 m., o Šv. Kazimiero koplyčios išorės išlyginimo, jos fasado nudažymo imtasi po 20 metų. Pasirėmiau M. Homolickiu: koplyčios užtinkavimas – tai kilnios medžiagos profanavimas. Tai padaryta prieš L. Gucevičiaus valią.

ML. *Profesionalų ginčas, kai nuomonės išsiskiria – visai natūralus dalykas bet kurioje kūrybinėje veikloje.*

N. Kitkauskas. Daugiau pavažinėję po pasaulį, matome, kad būtent šitaip ir reikėjo elgtis, kaip kad padarėme su Šv. Kazimiero koplyčios išore. M. Homolickio ir jo bendraamžių atmintyje dar buvo išlikęs pradinis Šv. Kazimiero koplyčios išorinis vaizdas, todėl jis taip sielojosi, kai tas vaizdas buvo pakeistas.

2009 m. gruodį mirė vienas žymiausių lietuvių kilmės lenkų meno istorikų, Popiežiaus Jono Pauliaus II Liublino katalikiškojo universiteto profesorius Ježis Lileika (Jerzy Lileiko, 1932–2009). Jis visada pabrėždavo esąs Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pilietis, lietuvis, o lenkai jį vadino Lenkijos meno istorijos patriarchu. Ježis Lileika, 2009 m. liepos 6 d. Vilniuje dalyvavęs atstatytų, bet neįrengtų LDK Valdovų rūmų simbolinėje atidarymo ceremonijoje, kalbėjo: „Dabar kai kam dėl atstatomų Valdovų rūmų kyla įvairių prieštarų minčių, bet praeis 20–30 metų ir niekam iš atvykėlių net į galvą nešaus, kad tie rūmai atstatyti. Jiems atrodo, kad tai per amžius stovintys mūrai“.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Atkurtų rūmų vakarų korpuso atikas virš trečio aukšto

Lietuviškų ekslibrisų paroda Kazachstane

Naujoje Kazachstano nacionalinėje akademinėje bibliotekoje lapkričio 18 dieną atidaryta pirmoji šioje šalyje ekslibriso paroda.

Mažosios grafikos meno tradicijas kazachams pristatė Lietuvos ambasados Kazachstane ir Lietuvos dailininko, ekslibriso tradicijų kūrėjo ir puoselėtojo, tarptautinių Vilniaus konkursų ir parodų rengėjo Alfonso Čepausko bendras projektas.

A.Čepausko sudarytoje ekspozicijoje pateikiama daugiau kaip šimtas originalių mažosios grafikos kūrinių, kurie skirti įvairiems Lietuvos istoriniams ir politiniams įvykiams bei išskilioms asmenybėms. A. Čepausko bibliotekai padovanoti katalogai ir knygos apie lietuvišką ekslibrisą papildė pernai pradėtą Lietuvos leidinių skyrių.

Didelį kazachų susidomėjimą sukėlė lietuvių grafikų kūrinių iš ciklų „Baltijos kelias 89“, „Žalgiriui – 600“ ir „Lietuvos kariuomenė“. Svarbūs parodos akcentai – ekslibrisai, skirti Mikalojaus Konstantino Čiurlonio ir Česlovo Milošo jubiliejams.

Rengiant parodą Lietuvos ambasados Kazachstane diplomatai Nacionalinės bibliotekos vadovams ir specialistams papasakojo apie knygos ženklą istoriją ir tradicijas Lietuvoje, davė patarimų apie ekslibriso konkursų rengimą ir knygos ženklą populiarinimo būdus. Kazachstane ekslibrisas yra mažai žinomas.

Ekspoziciją numatoma pristatyti ir Astanos Levo Gumiliovo Eurazijos universitete, taip pat Almatos, Karagandos ir Pavlodaro miestų centrinėse bibliotekose.

Parodos atidarymo metu didžiausioje Kazachstano bibliotekoje Kazachstano kultūros viceministras Askaras Buribajevas pabrėžė, kad ši paroda leidžia kazachams plačiau susipažinti su Lietuva, kuri po pusantro mėnesio iš Kazachstano perims pirmininkavimą Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijai (ESBO).

Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos ryšių su visuomene skyrius

Atsiprašome autoriaus ir skaitytojų

Atsiprašome už dviprasmybę, kuri atsirado maketavimo metu *Mokslo Lietuva* 19 Nr. Alberto Ruzgo straipsnyje „Keletas pastabų dėl visuotinės lietuvių enciklopedijos“ (11 p.). Penktoje pastraipoje nuo apačios, antras sakinytis turėtų skambėti taip: 1927 m. rudenį socialdemokratai, liaudininkai ir eserai surengė sukilimą Tauragėje, Alytuje, Kėdainiuose, Raseiniuose. 1929 m. metais studentai eserai Kaune surengė pasikėsinimą į Augustiną Voldemarą (1883–1942).

„Mokslo Lietuvos“ redakcija

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

2010 m. *Mokslo Lietuva* vykdo projektą *Mokslui, visuomenei ir kultūrai*. Siekdama populiarinti laikraštįje publikuojamą medžiagą redakcija leidžia naudotis publikacijomis tol, kol Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas remis minėtą projektą.

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas
Stilistės Živilė Račkauskienė, Eglė Nešukaitytė
Dizainerė Giedrė Sperskaitė

Patarėjai: Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius,
Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 01118 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.
Laikraštis internete: <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplius.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius
Tiražas 550 egz.